

Opinnäytetyö (AMK)

Kestävän kehityksen koulutusohjelma

Ympäristösuunnittelija

2018

Salla Laukkanen

SUKUPUOLI JA YMPÄRISTÖASENTEET

– tarkastelussa naisten ja miesten väliset asenne-
erot ympäristökysymyksissä

Salla Laukkanen

SUKUPUOLI JA YMPÄRISTÖASENTEET

- tarkastelussa naisten ja miesten väliset asenne-erot ympäristökysymyksissä

Opinnäytetyössä tutkitaan sukupuolten välisiä eroja suomalaisten ympäristöasenteissa. Sukupuolten välisiä ympäristöasenteita on tutkittu aiemminkin ja tulokset ovat niissä osoittaneet, että sukupuolten välillä on eroja. Naisten on huomattu olevan ympäristömyönteisempiä sekä käytökseltään että asenteiltaan.

Asenteelle on annettu monia selityksiä ja termin merkitystä on käsitelty laajasti. Viime vuosikymmeninä myös ympäristöasenteet on otettu tarkempaan tarkasteluun. Ympäristöasenteiden selvittäminen on tärkeää, sillä vain asenteet tietämällä voidaan pyrkiä muuttamaan niitä ja vaikuttamaan niihin. On huomioitava, että asenteet ja käyttäytyminen eivät aina tue toisiaan vaan ne voivat olla ristiriidassa keskenään.

Tämä kvantitatiivinen tutkimus hyödyntää ISSP:n vuonna 2010 suomalaisille tehtyä selvitystä ihmisten ympäristöasenteista. Tutkimuksesta valitun ja ristiintaulukoimalla analysoidun kahdeksan kysymyksen/väitteen avulla tutustutaan tarkemmin suomalaisten ympäristöasenteisiin ja sukupuolten välisiin eroihin ympäristöasenteissa. Lisäksi pohditaan syitä asenteiden eroavaisuuksille.

Tutkimuksen tulokset tukevat edellisiä tutkimuksia, joiden mukaan suomalaiset ovat huolissaan ympäristöstä, mutta korkeampia hintoja ei mielellään ympäristönsuojelun puolesta makseta. Lisäksi miesten ja naisten välillä on eroja liittyen ympäristöasenteisiin: naiset ovat hieman kiinnostuneempia ja enemmän huolissaan ympäristöasioista kuin miehet. Tarkkaa syytä tähän eroon ei osata selittää, mutta osasyitä voivat olla esimerkiksi ympäristöystävällisyyden mieltäminen feminiiniseksi asiaksi ja erot sukupuolten psyykkisessä toiminnossa.

Ympäristöasenteiden ja käytöksen parantamiseksi ehdotetaan kannustamista ympäristöystävällisyyteen erilaisten palkkioiden muodossa, erityisesti yrityksille suunnattuja kovennettuja rangaistuksia ympäristörikkomuksista, ympäristöystävällisten rutiinien omaksumista sekä asenteiden syntyyn vaikuttamista ympäristökasvatuksen keinoin.

ASIASANAT:

kestävä kehitys, sukupuolten väliset erot, yhteiskunta, ympäristöasenteet, ympäristöarvot, ympäristötietoisuus

Salla Laukkanen

GENDER AND ENVIRONMENTAL ATTITUDES

- Researching the attitude differences between men and women

This bachelor thesis investigates the environmental attitude differences between genders in Finland. Gender differences in environmental attitudes have been investigated before and the results have shown that there are differences between genders. Women are more likely to have a positive attitude and behavior towards environmental issues than men.

The term attitude has been defined in many ways the word has been under a wide discussion. In the last decades, the environmental attitudes have been under a great discussion as well. It is important to examine environmental attitudes because only by knowing them, it is possible to change and influence them. It is also important to pay attention to the fact that attitudes and behavior do not always go hand in hand. There can be contradiction between them.

This quantitative research utilizes the research that ISSP conducted to Finnish people concerning their environmental attitudes. Eight questions were chosen and analyzed by cross-tabulation. By the means of this analysis, the research shows the environmental attitudes of Finnish people and the differences between the genders. The reasons for the attitude differences are also considered.

The results from this study support the previous research that Finnish people are concerned about the environment but are not willing to pay higher prices to protect it. The study shows that there are differences between men and women: women are more interested and worried about the environmental issues than men. There is no specific explanation for this but one factor might be that being eco-friendly is considered to be related to femininity. Also there are many psychical differences between the genders that might influence.

Few improvement ideas were suggested to help people to behave more eco-friendly: supporting people to be eco-friendly by rewarding them, giving harsher punishments for the companies that have committed to environmental crimes, adopting eco-friendly routines in everyday life and improving environmental education.

KEYWORDS:

sustainable development, gender differences, society, environmental attitudes, environmental values, environmental knowledge

SISÄLTÖ

SANASTO	6
1 JOHDANTO	8
2 SUKUPUOLTEN YMPÄRISTÖASENTEET, KÄYTTÄYTYMINEN JA MUUTOS	11
2.1 Asenteita tarkastelevia teorioita ja malleja	11
2.2 Asenteiden syntyyn ja muutokseen vaikuttavista tekijöistä	12
2.3 Ympäristöasenteet syntyvät ja kehittyvät varhain	14
2.4 Asenteiden muuttamisen tekijöistä	14
2.5 Asenteet ja käyttäytyminen	17
2.6 Ympäristöasenteiden mittaaminen	21
2.7 Sukupuolten välisistä asenne-eroista aikaisemman tutkimuksen valossa	21
3 TUTKIMUSAINEISTO	23
3.1 Taustatietoa	23
3.2 Kysymykset ja väitteet	24
3.3 Tilastollinen tarkastelu	25
4 TUTKIMUSTULOKSET	26
4.1 Näkemykset Suomen kannalta merkittävimmistä ympäristöongelmista	26
4.2 Halukkuus maksaa korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi	27
4.3 Oman toiminnan merkityksellisyyden kokeminen	28
4.4 Oman ajan ja rahan käyttäminen ympäristön puolesta	29
4.5 Oman toiminnan hyödyllisyys	30
4.6 Ympäristöuhkien todenperäisyys	31
4.7 Ympäristöongelmat jokapäiväisessä elämässä	32
4.8 Mielipiteet hallituksen toimenpiteistä	33
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	35
LÄHTEET	41

LIITTEET

Liite 1. Alkuperäisen ISSP -2010 aineiston kysymykset.

SANASTO

Dissonanssi	Ristiriitaisuus (Suomisanakirja 2018).
Ekoarki	Jokapäiväiset ympäristövalinnat ja kestävä elämäntapa, joka on itsestään selvää (Niemelä ym. 2011, 338).
Green gap -ilmiö	Käytetään puhuttaessa kuilusta käyttäytymisen ja asenteiden välillä. Esimerkiksi ympäristöasioissa kuluttaja voi sanoa olevansa huolissaan ympäristön tilasta, mutta ei käytännössä tee mitään asian eteen. (Id ym. 2012.)
Itsensä havaitsemisen teoria	Daryl Bem:n kehittämä teoria, jonka mukaan ihmisen asenteet ovat seurausta heidän omasta käyttäytymisestään. Kognitiivisen dissonanssin teorian haastava teoria. (Erwin 2001, 98.)
Kognitiivinen	Tiedollinen, tajunnan sisäinen (Kielitohtori 2018).
Kognitiivisen dissonanssi	Kahden ristiriitaisen kognition kokeminen, joka syntyy, kun ihmisen tiedot ja asenteet tai teot ovat ristiriidassa keskenään. Tämä aiheuttaa epämiellyttävän tunteen, jonka ihminen pyrkii poistamaan esimerkiksi asenteiden muutoksella, uuden tiedon etsimisellä tai asian vähättelyllä. (Erwin 2001, 90.)
Kognitiivisen konsistenssin teorialat	Teorialat, joiden mukaan ihminen pyrkii sisäiseen ristiriidattomuuteen tekojensa sekä käyttäytymisen välillä. Kognitiivinen dissonanssi kuuluu näihin teorioihin. (Erwin 2001, 87.)
Kolmikomponenttimalli	Malli, jossa asenteiden ajatellaan muodostuvan kolmesta osatekijästä, jotka ovat tunne, tieto sekä käyttäytyminen (Erwin 2001, 172).
Likert-asteikko	Kyselylomakkeen vastausasteikko, jossa mitataan kielteisiä ja myönteisiä asenteita kysymystä/väitettä kohtaan. Yleensä asteikko on viisiportainen ja siinä on myös vastausvaihtoehto ”ei osaa sanoa”. (Wikipedia 2018.)

Rationaalisen käyttäytymisen teoria

Fishbein ja Ajzen (1975) luoma rationaalisen käyttäytymisen teoria, jonka mukaan ihmiset käyttävät johdonmukaisesti hyväkseen heti saatavilla olevaa tietoa (Haavisto 1991, 14).

Samanlaisuuden attraktiivisuus

Samalla tavalla ajattelevat ihmiset saavat meidät helpommin uskomään heitä ja pitämään heistä (Erwin 2001, 103).

SEU-malli

Subjektiviisen odotushyödyn malli. Teoreettinen malli, jonka mukaan ihmiset pyrkivät maksimoimaan käyttäytymisestä saatavia hyötyjä ja minimoimaan sen ikäviä seurauksia. (Erwin 2001, 174.)

Social commitment- käyttäytymismalli

Ihminen on niin sitoutunut johonkin tilanteeseen tai yhteisöön, että ottaa ensisijaisesti huomioon yhteisen edun ennen omaa etuaan (Haavisto ym. 1991, 16).

Vapaamatkustajuus

Tilanne, jossa yksilö hyötyy eduista, jotka on yhteiskunnassa yhteisesti tuotettu, osallistumatta itse niiden tuottamiseen (Tieteen termipankki 2015).

Viherpesu

Markkinointia, jonka on tarkoitus näyttää ympäristöystävälliseltä ostovoiman lisäämiseksi ja oman maineen parantamiseksi, vaikka taustalla ei olisi todellista kiinnostusta ja aikomusta edistää ympäristöasioita. (Engblom 2013.)

Ylikulutuspäivä

Laskennallisesti se päivä, jolloin maapallon biokapasiteetti, eli kyky tuottaa uusiutuvia luonnonvaroja ja käsitellä kasvihuonepäästöjä, ylittyy. Maailman ylikulutuspäivä oli vuonna 2017 2.elokuuta, suomalaisten jo 3.huhtikuuta. (WWF 2017.)

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä käsitellään ympäristöasenteita sekä pohditaan perusteellisesti, mitä termi *asenne* tarkoittaa, tarkastellaan suomalaisten ympäristöasenteita sekä vertaillaan miesten ja naisten asenne-eroja. Apuna on käytetty tutkimuskirjallisuuden lisäksi FSD2620 ISSP 2010: ympäristö III: Suomen aineisto (ISSP, Blom, Melin ja Tanskanen 2010) -tutkimuksen tuloksia, jossa tarkastellaan erilaisia yhteiskuntaan ja ympäristöön liittyviä asenteita sekä ongelmia kyselytutkimuksen avulla. Opinnäytetyöhön on valittu edellä mainitusta tutkimuksesta kahdeksan kysymystä, joita tarkastellaan ristiintaulukoinnin avulla SPSS-ohjelmassa. Tutkimus on kvantitatiivinen.

Analysoimalla edellä mainittua raporttia ja muuta aihetta koskevaa tutkimusaineistoa hahmotetaan sukupuolisuuden merkitystä sekä sitä, miten asenteisiin voidaan vaikuttaa. Green gap -ilmiö pyrkii selittämään tätä asenteiden ja käyttäytymisen välistä ristiriitaa (Id ym. 2012). Lisäksi tarkastellaan miesten ja naisten asenne-eroja sekä mahdollisia syitä näihin eroihin.

On myös syytä tutkia sukupuolten välisiä eroja asenteisiin sekä pohtia, mikä niihin johtaa. Aiemmissa tutkimuksissa naisten on todettu olevan miehiä ympäristöstä huolestuneempia, miehille taas on tyypillisempää luottaa teknologiaan ympäristöongelmien ratkaisijana (Niemelä ym. 2011, 352).

Ympäristöasenteiden tutkiminen on tärkeä ja ajankohtainen aihe, sillä vain tietämällä ja ymmärtämällä ihmisten asenteet voidaan niitä muuttaa. Asenteiden muuttaminen taas johtaa usein toiminnan ja käyttäytymisen muutokseen, joka on välttämätöntä ympäristön kannalta. Tällä hetkellä tapahtuvat ympäristöuhkat ovat todellisia ja uhkaavat sekä paikallista että globaalia ympäristöä. Yksi suurimmista ongelmista on ympäristölle haitallisen länsimaisen elämäntavan ihannointi. Ilmansaasteet, ilmastonmuutos, merien saastuminen ja luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ovat seurausta ihmisten välinpitämättömästä käytöksestä ja todellisia uhkia maapallon hyvinvoinnille (Ympäristöosaava 2018). Tästä huolimatta kulutuksen ja kaukomatkustelun ihannointi leimaavat yhä suomalaista yhteiskuntaa (Hukkanen 2017). Jos kaikki kuluttaisivat yhtä paljon kuin suomalaiset, tarvittaisiin 3,4 maapalloa (WWF 2016).

Opinnäytetyö rakentuu käsittelemällä ensin asenteita yleisesti. Sukupuolten ympäristöasenteet, käyttäytyminen ja muutos -luvussa tutustutaan asenteen määritelmiin, asenteiden syntyyn sekä niiden muutokseen. Lisäksi pohditaan asenteiden muodostumisen tärkeyttä jo lapsuudessa sekä asenteita muuttavia vaikuttimia. Asenteiden ja käyttäytymisen yhteyttä tarkastellaan eri teorioiden kautta sekä pohditaan muun muassa vapaa- matkustajuuden ongelmaa sekä green gap -ilmiötä. Luvun lopussa tarkastellaan yleisesti asenteiden mittaamista sekä tutustutaan aiempiin tutkimuksiin miesten ja naisten ympäristöasenne-eroista.

Asenteisiin perehtymisen jälkeen käsitellään FSD2620 ISSP 2010: ympäristö III: Suomen aineistoa sekä sen taustoja. Lisäksi tarkastellaan opinnäytetyöhön valittuja kahdeksaa kysymystä sekä menetelmiä niiden tarkasteluun. Kysymykset liittyvät suomalaisten ajatuksiin Suomen kannalta merkittävimmistä ympäristöongelmista, ihmisten omaan toimintahalukkuuteen ja mahdollisuuksin toimia ympäristön puolesta, ajatuksiin ympäristöuhkien paikkansapitävyydestä sekä ympäristöongelmien vaikutuksesta jokapäiväiseen elämään.

Tämän jälkeen tarkastellaan tutkimustuloksia niin, että jokainen tutkimuskysymys ja niiden tulokset analysoidaan yksitellen. Johtopäätöksissä käsitellään tutkimuksesta saatuja tuloksia yksityiskohtaisemmin liittäen ne aiemmin käsiteltyyn teoriaan sekä pohditaan syitä suomalaisten ympäristöasenteisiin. Lisäksi arvioidaan miesten ja naisten erilaista suhtautumista ympäristökysymyksiin sekä esitetään asenneteorioiden ja materiaalin pohjalta mahdollisia kehitysehdotuksia, jotta positiivisista ympäristöasenteista kehittyisi myönteistä ja tehokasta ympäristökäyttäytymistä.

Liitteenä on FSD2620 ISSP 2010: ympäristön III: Suomen aineiston alkuperäisen aineiston kysymykset 29, 35, 36 sekä 38, joita käytetään tässä opinnäytetyössä.

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset on muodostettu kattamaan tässä työssä käsiteltävät teoriat sekä työssä hyödynnettävän tutkimusaineiston kysymykset. Tutkimuskysymykset ovat

- *Mitkä asiat vaikuttavat ihmisten ympäristöasenteisiin?*
- *Miten halukkaita ihmiset ovat vaikuttamaan ympäristöongelmiin ja mitä he ovat valmiita tekemään ympäristön puolesta?*
- *Mistä ympäristöongelmista suomalaiset ovat kaikkein huolestuneimpia?*
- *Minkälaisia ovat sukupuolten erot ympäristöasenteissa ja mistä erot johtuvat?*

Tutkimuskirjallisuuden asenneosio nojautuu Erwinin (2001) asenteista kertovaan teokseen *Asenteet ja niihin vaikuttaminen*. Lisäksi Niemelän ym. (2011) kattava teos *Ihminen ja ympäristö* on antanut paljon tukea ympäristöongelmien hahmottamiseen sekä ihmisen osallisuutta niihin. FSD2620 ISSP 2010: ympäristö III: Suomen aineiston laaja tutkimusaineisto antaa kattavan tilastomateriaalin ympäristöasenteisiin liittyen. Laajuutensa vuoksi aineisto on luotettava, mutta heikkoutena on, että asioista kiinnostuneet ihmiset helpommin myös vastaavat tutkimuksiin, jolloin vastausaineisto ei välttämättä kata kaikkia näkökulmia.

2 SUKUPUOLTEN YMPÄRISTÖASENTEET, KÄYTTÄYTYMINEN JA MUUTOS

Tässä luvussa tarkastellaan yleisesti asenteen määrittelyä sekä sen muutosta ja syntyä. Lisäksi pohditaan asenteen vaikutusta käyttäytymiseen, sen mittaamista sekä käsitellään suomalaisten miesten ja naisten ympäristöasenne-eroja, joita on ilmennyt aiemmissa tutkimuksissa.

2.1 Asenteita tarkastelevia teorioita ja malleja

Asenne (attitude) voidaan määritellä monella eri tavoin. Tarkempi määrittely on ongelmallista, sillä asenteen luonteesta vallitsee teoreettisia erimielisyyksiä. (Erwin 2001, 30.)

Muutamia esimerkkejä lähestymistavoista ovat *tunteen ja tiedon korostaminen* asenteiden määrittelyssä sekä *kolmikomponenttimalli* (ABC model of attitudes), eli malli, jossa asenteiden ajatellaan koostuvan kolmesta toisistaan tukevasta osatekijästä: tunteesta, tiedosta sekä käyttäytymisestä. Asenteiden *funktionaalinen tulkinta* (functional approach) on lähestymistapa, jossa rakenteen sijasta painotetaan niitä funktioita eli käyttötarkoituksia, joita asenteilla on yksilölle. *Subjekttiivisen odotushyödyn malli* eli *SEU-malli* (subjective expected utility) on laaja teoreettinen lähestymistapa, jossa ajatellaan, että yksilöt pyrkivät maksimoimaan palkintoja, joita käyttäytymisestä koituu ja minimoimaan käyttäytymisen ikäviä seurauksia. (Erwin 2001, 14–15, 22–27.)

Näitä teorioita on myös kritisoitu ja osa kritikoista vaatii asenteiden määrittelyyn laajempaa yhteiskunnallista näkökulmaa. Yhteiskunnallisen näkökulman sisältävissä teorioissa ihmisten sisäisten tiedollisten eli kongitiivisten rakenteiden sijaan asenteiden nähdään olevan kielellisesti rakentuneen sosiaalisen ympäristön tuotteita. (Erwin 2001, 30.)

Fishbein ja Ajzen (1957) mukaan ”asenne on sosiaalipsykologinen käsite, joka tarkoittaa käyttäytymiseen vaikuttavia positiivisia tai negatiivisia *tunteita*, *uskomuksia* ja *aikomuksia*” (Hirsjärvi, 1983). Tämä määritelmä painottaa asenteiden tunnereaktiota ja on melko yksiulotteinen (Erwin 2001, 14).

Allport (1954) taas tiivistä asenteen tarkemmin lauseeseen ”*opittu taipumus* ajatella, tuntea ja käyttäytyä erityisellä tavalla tiettyä kohdetta kohtaan”. Tämä Allportin asennemääritelmä on mahdollisesti tunnetuin asenteiden määritelmä ja sen ydin viittaa asenteiden kolmikomponenttimalliin, joka on tunnereaktiomallia moniulotteisempi. Nämä komponentit ovat tunne, kognitio ja käyttäytyminen. (Erwin 2001, 13.)

Erwinin (2001) melko kattavan määritelmän mukaan asenteet ovat mukana jokapäiväisessä elämässä. Niiden avulla havainnoidaan ja tulkitaan maailmaa sekä ympäristöä, ne ohjaavat sosiaalista käyttäytymistä ja auttavat jäsentämään kokemuksia kokonaisuuksiksi. Asenteet auttavat ennakoimaan asioita ja määrittävät, miten toimitaan uskomusten ja arvioiden varassa. (Erwin 2001, 9.)

Tämän hetken asennetutkimuksessa asenteet nähdään ennen kaikkea tunteina, jotka voivat olla myönteisiä tai kielteisiä. Ne ovat kuvitteellisia, sillä niitä ei pystytä näkemään tai mittaamaan suoraan vaan niistä voidaan päästä selville vain havainnoimalla tai henkilön omalla selostuksella. Asenneasteikon käyttäminen auttaa mittaamisessa ja on melko nopea ja hyvä tapa, vaikka heikkoutena on esimerkiksi vastaajien taipumus vastata sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla sekä ääripäävastausten vältteleminen. (Erwin 2001, 12.)

2.2 Asenteiden syntyyn ja muutokseen vaikuttavista tekijöistä

Erwin (2001) määrittää seitsemän tärkeintä tapaa asenteiden syntyyn. Ne ovat informaatiovaikutus, suora kokemus, klassinen ehdollistuminen, väline-ehdollistuminen, havainto-oppiminen, sosiaalinen vertailu ja perinnöllisyys. (Erwin 2001, 53–54.)

Informaatiovaikutus käsittää muun muassa ihmisten välisen henkilökohtaisen viestinnän, joka painottaa, että kaikella käyttäytymisellä, myös vetäytymisellä ja hiljaisuudella, on viestintäarvo. Lisäksi se huomioi joukkotiedotusvälineiden, kuten television, internetin ja sanomalehtien, laajan vaikutusmahdollisuuden. (Erwin 2001, 32–34.)

Suoraan kokemusten kautta voidaan saada aikaan monenlaisia asennemuutoksia. Usein traumaattiset kokemukset, kuten koirapelko lapsena koetusta koiranpuremasta, voivat liittyä tähän. Toisaalta myös myönteiset kokemukset, kuten mummon herkullinen mustikkapiirakka, voi jäädä lempiruoksi läpi elämän. Suoraan kokemukseen liittyy usein monen prosessin yhtäaikainen vaikutus, joten prosessiin liittyy monia tapahtumia, kuten sosiaalinen oppiminen sekä tuttuus-efekti. Tuttuus-efekti tarkoittaa sitä, että asiat jotka

ovat meille tuttuja, saavat meidät tuntemaan myönteisiä tunteita. Tuntemattomiin asioihin suhtaudutaan hieman varovaisemmin. (Erwin 2001, 36–40.)

Klassinen ehdollistuminen tarkoittaa neutraalien ärsykkeiden tekemistä itsessään merkitykselliseksi. Sen lähtökohtana ovat Ivan Pavlovin (1849–1936) koirakokeet, jossa hän tutki koirien syljeneritystä sekä ruoansulatusta. Kokeessa havaittiin, että jo ruoan antajan askelten kuuleminen sai koiran syljenerityksen laukeamaan. Koetta testattiin myös kellokilinällä ja havaittiin, että aina kelloa soittaessa koira alkoi erittää sylkeä. Nämä reaktiot liittyvät juuri ehdollistumiseen: kaksi asiaa on liittynyt merkityksellisesti toisiinsa ja ehdollistuva henkilö tai muu olento on oppinut (jopa tiedostamattoman) yhteyden näiden ärsykkeiden välille. (Peltomaa 2002a.)

Väline-ehdollistumisessa asenteita ja käyttäytymistä pyritään vahvistamaan palkitsemalla tai vähentämään rankaisemalla. Esimerkiksi jos lapsi käyttäytyy hyvin, hänelle annetaan palkinnoksi makeinen. Jos taas hän käyttäytyy huonosti, rangaistuksesi hän saa kotiaarestia. (Peltomaa 2002b.)

Havainto-oppiminen eli mallioppiminen on toisten ihmisten käyttäytymisen tarkkailua ja tästä mallista jäljittelyn avulla oppimista. Nämä havaittavat mallit voivat olla muun muassa mediassa esiintyviä symbolisia esikuvia, kuten idoleita tai eläviä malleja, kuten ystäviä, perheenjäseniä, opettajia tai muita tärkeitä ihmisiä. Erityisesti pienet lapset kehityksessään oppivat havainnoimalla muita. (Erwin 2001, 45–46.)

Sosiaalinen vertailu on Leon Festingerin (1954) esittämä teoria, jonka mukaan ihmisellä on sisäsyntyinen tarve arvioida omia kykyjään sekä asenteitaan. Vertaileminen itseään suhteessa muihin samankaltaisiin ihmisiin on yleisintä. Ylöspäin tapahtuva sosiaalinen vertailu tapahtuu silloin, kun henkilö pyrkii kehittämään itseään. Tällöin henkilö vertaa itseään ihmisiin, joita ihailee tai joiden ominaisuuksia haluaisi itselleen. Alaspäin tapahtuva vertailu taas kohdistuu päinvastoin sellaisiin ihmisiin, joihin kenties kokee ylemmydentunnetta jossakin asiassa ja näin henkilö pyrkii nostamaan omaa itsetuntoaan. (Erwin 2001, 48–50.)

Perinnöllisyys on uudempi määritelmä asennetutkimukseen. Tämä tarkoittaa joidenkin, erityisesti yksinkertaisempien tunnereaktioiden, periytymistä synnynnäisesti. Tutkimuksissa käytetään yleensä kaksosia, identtisiä tai epäidenttisiä kaksosia. Identtiset kaksokset ovat perinnöllisyydeltään täysin toistensa kaltaisia, kun taas epäidenttiset eivät. Tutkimalla näiden kaksosparien eroja ja yhtäläisyyksiä, ja lisäksi tutkimalla eri ympäristössä kasvaneita kaksosia, voidaan avata perinnöllisyyden vaikutusta. Tutkimuksissa on saatu

vahvaa näyttöä siitä, että perinnöllisyys tosiaan vaikuttaa asenteisiin, mutta enemmänkin perustavanlaatuisiin asenteisiin, kuten musiikkimakuun. Perinnöllisyys vaikuttaa vähemmän tiedollisiin tai älyllisiin asenteisiin, joista henkilöllä on vain hieman suoraa kokemusta. (Erwin 2001, 51–53.)

2.3 Ympäristöasenteet syntyvät ja kehittyvät varhain

Suhde luontoon syntyy jo lapsuudessa. Tämä suhde vaikuttaa paljon siihen, millaisen arvon luonnolle antaa aikuisena sekä siihen, miten sitä kohtelee. Luonnon voi kokea eri tavoin. Kun luonto koetaan hyötysuhteena, se nähdään vain antavana osapuolena. Parasta luonnon hyvinvoinnin vuoksi olisi antaa sille itseisarvo, jolloin se koetaan tärkeänä itsessään. Ympäristökasvatus on hyvä keino lisätä tätä arvostusta, sillä myönteiset kokemukset luonnossa, kuten mahdollisuus leikkiä, retkeillä ja harrastaa siellä, lisäävät sen arvostusta. (Niemelä ym. 2011, 332.)

Ympäristökasvatuksella on hyvät puitteet ohjata lasta ja nuorta kestävään elämäntapaan myös aikuisena. Sen avulla yksilö saa tietoa elinympäristöstä sekä osaamista ja ymmärrystä tehdä oikeita valintoja ympäristön kannalta. Kaikki kokemukset ympäristöstä, niin myönteiset kuin kielteiset, auttavat ihmistä ymmärtämään suhdettaan luontoon ja kannustavat toimimaan sen hyvinvoinnin puolesta, kuten vähentämään turhaa kuluttamista ja kierrättämään. (Niemelä ym. 2011, 336.)

Ympäristökasvatuksen yksi tärkeimmistä tehtävistä on saada ihminen tuntemaan ja ymmärtämään, että hän on osa luontoa ja kyetä näkemään omat mahdollisuutensa toimia sen puolesta – tai sitä vastaan. Tämä on lähtökohtana kestäväälle elämäntavalle. Ekoarki tarkoittaa jokapäiväisiä ympäristövalintoja ja kestäväää elintapaa, joka on itsestään selvä. (Niemelä ym. 2011, 338.)

2.4 Asenteiden muuttamisen tekijöistä

Kun asenteisiin yritetään vaikuttaa ja jopa muuttaa niitä, on tärkeää ottaa huomioon kohdeyleisö. Ihmiset ovat erilaisia ja kaikki vaikutuskeinot eivät toimi samalla tavoin jokaisen henkilön kohdalla. Lisäksi sillä, mistä viesti tulee eli kuka tai mikä on *viestin lähde*, on suuri merkitys. Jos se tulee esimerkiksi taholta, jonka voidaan olettaa ajavan vain omaa etuaan, voi se vähentää luottamusta niin, että asenteet eivät muutu. (Erwin 2001, 103.)

Jos lähde on ”vakavasti otettava”, esimerkiksi luotettava lehti tai tietokirja, vaikuttaa se ihmisiin vakuuttavammin (Erwin 2001, 106). Asian itsevarma ja vakuuttava esittäminen on hyvin oleellista, jos haluaa saada yleisön uskomaan asiaansa. Jos ei itse usko omaan puheeseensa, on hyvin vaikea saada muut uskomaan siihen. (Erwin 2001, 115–116.)

Vaikuttavan suostutteluviestinnän taustalla on kaksi tärkeää prosessia. Ensimmäisenä on oppiminen, johon kuuluu huomion kiinnittäminen viestiin sekä viestin asiasisällön ymmärtäminen sekä viestin hyväksyminen. Toiseksi viesti pitää myös muistaa myöhemmin ja näin tuloksena syntyä toimintaa. (Erwin 2001, 104.)

Samanlaisuuden attraktiivisuus tarkoittaa sitä, että taho, jolla on samanlaisia asenteita kuin yleisöllä, saa todennäköisesti nämä uskomaan ja pitämään tästä enemmän. Lisäksi ihmiset tapaavat pitää sellaisia ihmisiä viehättävämpinä, joiden kanssa he ovat samaa mieltä. (Erwin 2001, 103.)

Samanlaisuuden attraktiivisuuteen on löydetty neljä oletettua syytä. Ensinnäkin samalaisilla ihmisillä on taipumusta omata samankaltaisia mielipiteitä sekä samanlainen maailmankatsomus, ja näin on todennäköisempää, että samanlaisten ihmisten kanssa vuorovaikutus on sosiaalisesti kestävämpää. Toiseksi, ihmiset helpommin odottavat tulevana torjutuksi erilaisten ihmisten kuin samanlaisten ihmisten taholta. Ennakoitu torjunta taas vähentää ihmisen viehätystä. Kolmanneksi samanlaisten ihmisten kanssa kommunikointi koetaan usein miellyttävänä, sillä he tapaavat jakaa samanlaisia ajatuksia, kiinnostuksen kohteita sekä harrastuksia. Neljäs syy on se, että samankaltaiset ihmiset usein viettävät aikaa samanlaisissa paikoissa ja näin on todennäköisempää, että he kohtaavat. (Berscheid ym. 1998, 193–281.)

Pelko on usein tehokas viestinnän vaikutin. Tätä keinoa on tutkittu melko paljon ja on päätelty, että pelkotilat herättävät kohteessaan kaksi perustarvetta: kognitiivisen tarpeen, jossa on tarve käsitellä vaaraa, joka aiheutti pelon heräämisen sekä emotionaalisen tarpeen, joka tarkoittaa välittömän pelon heräämisen käsittelyä. Näitä tarpeita voidaan käsitellä kahdella tavalla: joko kieltää ne tai kohdata ne suoraan. Tehokas pelkovetoomus antaa tarkkoja käyttäytymisohjeita siitä, mitä tulisi tehdä, jotta vaarasta päästäisiin. (Erwin 2001, 116–117.)

Esimerkiksi ympäristöasioissa tulevaisuuden skenaariot tulvivasta ja ääri-ilmiöistä kärsivästä maapallosta, on vaikuttava, vaikkei kovin miellyttävä, kannustin ympäristöstä huolehtimiseen (HS 2013). Ihmiset, jotka uskovat näihin skenaarioihin, ovat todennäköisesti asenteiltaan huolestuneempia ympäristöasioista kuin ne, jotka skenaariot kieltävät.

Medialla, mainonnalla ja eri viestimillä on suuri vaikutus ja niiden avulla on mahdollista vaikuttaa asenteisiin (Erwin 2001, 102–103). Esimerkkinä voidaan mieltää Mee too -kampanjaa, joka sai paljon huomiota loppuvuonna 2017. Kampanjassa haluttiin kiinnittää huomio naisten kokemaan seksuaaliseen häirintään ja myös monet julkisuuden henkilöt osallistuivat siihen. Kampanja toi esiin ja kansainväliseksi puheenaiheeksi tärkeän aiheen, josta moni nainen on kärsinyt. (Hanhinen 2017.)

Media pystyy mustamaalaamaan henkilön, yrityksen tai asian hyvinkin nopeasti. Ajankohtaisena esimerkkinä on Brother Christmasin tapaus, jossa hyväntekijä sai laajaa mediahuomiota epäselvän rahankäytön vuoksi. (Manner ym. 2018.)

Uutisoinnilla ja medialla on tärkeä rooli vaikuttajana ja tiedon levittäjänä: esimerkiksi ne vaikuttavat paljon siihen, mitä ympäristöongelmia ihmiset pitävät ajankohtaisina. Ympäristöongelmat saavat kuitenkin melko vähän palstatilaa mediassa ja nämäkin uutiset jäävät pintapuolisiksi. (Pilkama 2012.)

Ympäristöongelmien ymmärtämisessä on hankalaa myös se, että ne harvoin näkyvät arkielämässä. Ongelmista uutisoidaan ja ne ovat tiedossa, mutta koska ne eivät vaikuta jokapäiväiseen elämään, ne eivät pysy muistissa ja niiden ajattelemisen on helppo sivuuttaa. (Niemelä ym. 2011, 346.)

Markkinoinnissa ekologisuus on noussut suureksi myyntivaltiksi ihmisten ymmärrettyä ekologisuuden tärkeyden. Markkinoinnissa voidaan hyödyntää erilaisia ympäristömerkkejä, kuten Suomessa yleisinä käytettyä pohjoismaista joutsenmerkkiä sekä EU- kukka-merkkiä. Merkkien käytössä on sekä positiiviset että negatiiviset puolensa. Kriteerejä määriteltäessä otetaan monipuolisesti huomioon monia ympäristövaikutuksia, mutta ongelmana on se, että ne eivät kyseenalaista kuluttajan kulutustarvetta tai niissä ei oteta huomioon mahdollisuutta valita kokonaan toisenlaista tuotetta. (Niemelä ym. 2011, 343.)

Markkinoinnissa yhdeksi eettiseksi ongelmaksi on noussut *viherpesu* (greenwash). Viherpesu on markkinointia, jonka on tarkoitus näyttää ympäristöystävälliseltä ostovoiman lisäämiseksi ja oman maineen parantamiseksi, vaikka taustalla ei olisi todellista kiinnostusta ja aikomusta edistää ympäristöasioita. (Engblom 2013.)

Tällä hetkellä yksi kuluttajien kohtaama merkittävä ongelma on, että tuotetta ostaessa ei voi todella tietää, mitkä sen ympäristövaikutukset ovat. Ympäristömerkit ja mittarit antavat hyviä viitteitä siitä, mikä on ekologista ja kannattaa ostaa, mutta nekään eivät kerro

koko totuutta. On toivottavaa, että tulevaisuudessa ympäristömerkinnät tarkentuvat vielä ja omia kulutusvalintoja olisi helpompi seurata. (Niemelä ym. 2011, 345.)

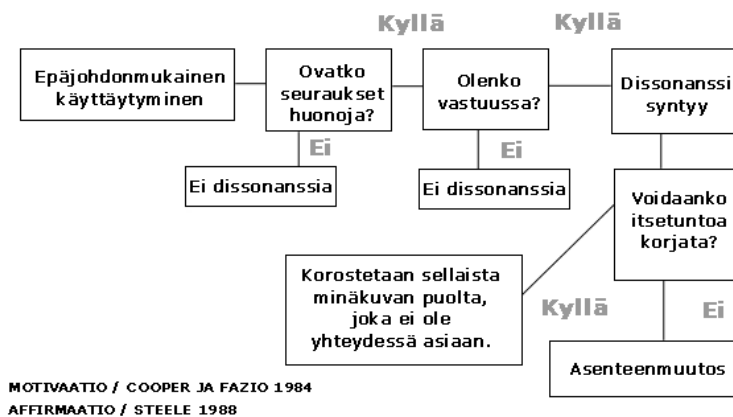
2.5 Asenteet ja käyttäytyminen

Asenneteoriat

Asenneteorioiden yksi ongelmista on se, että asenteiden ja käyttäytymisen välinen yhteys on monesti heikko. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että asenteiden ja käyttäytymisen välinen suhde on monimutkainen ja niihin liittyy usein muitakin tekijöitä, kuten tilannekohtaiset tekijät sekä niiden herättämä asenteiden ristiriitaisuus sekä se tapa, jolla mitataan asenteita sekä käyttäytymistä. (Erwin 2001, 84.)

Kognitiivisen konsistenssin teoriat ovat niin sanottuja asenteiden vastaisen käyttäytymisen kognitiivisia teorioita, joissa lähestymistavat väittävät ihmisten yleisesti pyrkivän ylläpitämään johdonmukaisuutta asennejärjestelmiensä eri osatekijöiden välillä sekä asenteiden ja käyttäytymisen välillä. Jos tämä tasapaino näiden välillä pettää ja syntyy ristiriitatilanne, aiheuttaa se epämiellyttävää stressiä. (Erwin 2001, 87.)

Näihin teorioihin kuuluu Leon Festingerin luoma (1956) *kognitiivisessa dissonanssin teoria* (kts. kaavio 1), jossa ajatuksena on, että yksilö pyrkii palauttamaan konsonanssitilan eli tasapainoisen tilan, jotta pääsisi pois epämiellyttävästä dissonanssin tunteesta. Johdonmukaisuuden palauttamiseen asenteiden ja käyttäytymisen välille on esitetty kolme eri keinoa. Ensimmäinen vaihtoehto on asenteiden muutos, joka on usein helpompaa kuin käyttäytymisen muutos. Toinen tapa on etsiä sellaista tietoa, joka antaa tukea teoille ja tällä tavoin poistaa ristiriidan käyttäytymisen ja asenteiden väliltä. Kolmas keino on asenteen merkityksen vähätteleminen. (Erwin 2001, 90.)

Kaavio 1. Kognitiivisen dissonanssin teorian kaavio (Ahokas 2018).

Itsensä havaitsemisen teoria on dissonanssiteorian haastava behavioristinen teoria. Sen on luonut Bem (1968), jonka mukaan uskomukset, jotka koskevat ihmisen henkilökohtaisia asenteita, perustuvat ainakin joiltakin osin omaa käyttäytymistä ja sen muutoksia koskeviin havaintoihin. Kun perinteisissä teorioissa asenteiden ajatellaan olevan yksilön sisäisiä tiloja, näkee itsensä havaitsemisen teoria ne ulkoisina olemuksina. Jos esimerkiksi ihminen kierrättää ja elää ympäristöystävällisesti, on hänellä myös myönteinen kuva ympäristöystävällisestä toiminnasta. (Helkama ym. 2004, 200.)

Fishbein ja Ajzen (1975) ovat kehitelleet *rationaalisen käyttäytymisen teorian*, jonka mukaan ihmiset käyttävät johdonmukaisesti hyväksyen tietoa, joka on heti saatavilla. Ennen käyttäytymistään jollakin tavalla, ihmiset miettivät toimintojensa seurauksia. Tätä mahdollista käyttäytymisaikomusta määrittävät ihmisen arviot käyttäytymisen seurauksista sekä siihen kohdistuva sosiaalinen normi. (Haavisto ym. 1991, 14.)

Ympäristöasenteet ja ihmisten käyttäytyminen käytännössä

Ihmisellä on elämässään monia *rooleja*. Arkipäivän ympäristöasioissa ihminen nähdään yleensä *kuluttajana*, joka pystyy vaikuttamaan omilla valinnoillaan ja toisaalta *vaikuttajana*, joka esimerkiksi äänestää vaaleissa. Ympäristöystävällistä kuluttamista ei enää nähdä vain marginaalin kulutustoimintana vaan sitä on alettu yleisesti pitää kannattavana ja oikeudellisena toimena. Kaupoista löytyy yhä enemmän ympäristöystävällisempiä ja eettisempiä vaihtoehtoja (Niemelä ym. 2011, 347) ja kasvissyönnistä on tullut uusi trendi varsinkin nuorten keskuudessa (Patronen 2016).

Kuluttajat myös usein sanovat olevansa huolissaan jostakin, mutta eivät välttämättä toimi tämän mukaan. Esimerkiksi voidaan olla huolissaan eläinten oikeuksista, mutta silti ostetaan tuotteita, joita on testattu eläinkokeilla tai lihatuotteita, joiden alkuperä on kyseenalainen. (Niemelä ym. 2011, 348.)

Käytännössä kuluttamiseen vaikuttavat muutkin asiat kuin ympäristö ja eettisyys. Näitä ovat esimerkiksi työpaineet, elämänrytmi ja perheen talous. Aina ei ole resursseja ostaa ympäristöystävällisintä vaihtoehtoa. Tämän vuoksi selkeät pakkausmerkinnät ja esimerkiksi lainsäädännöllä tehdyt päätökset laskea ympäristöystävällisten tuotteiden verotusta, olisivat oiva tapa saada ihmiset valitsemaan ympäristöystävällisemmin. (Niemelä ym. 2011, 347.)

Kerskakulutuksen ja turhan ostamisen vähentäminen olisivat tärkeää ympäristön kannalta. Ihmisten tulisi ostaa vain sitä, mitä oikeasti tarvitsevat. Toisaalta tämä on ristiriidassa markkinoiden kulutukseen painostavan käyttäytymisen kanssa, sillä myös niiden toimiminen on tärkeää yhteiskuntamme kannalta. Valtaosa ympäristövaikutuksistamme tulee asumisesta, liikkumisesta sekä ruoasta. (Niemelä ym. 2011, 351.)

Julkishallintoa voidaan pitää vastuullisena ja kokea, että lainsäädännön avulla tulisi poistaa epäkohdat, jotka koskevat esimerkiksi ympäristöongelmia. Tämä on ainakin osittain totta, sillä kuluttajan on vaikea nähdä koko tuotantoprosessin lävitse, sillä tuotteet usein kulkevat läpi pitkän prosessin ja harvemmin kuluttaja saa selville koko totuutta ympäristövaikutuksista. (Niemelä ym. 2011, 348.) Tähän apuna voisi olla kovennetut tuomiot ympäristörikoksista sekä tuottajien velvollisuus selvittää käyttämiensä materiaalien lähteet.

Green gap on termi, jota käytetään puhuttaessa kuilusta asenteiden ja käyttäytymisen välillä. Osa ihmisistä kertoo olevansa huolissaan ympäristöstä ja haluavansa toimia ympäristön kannalta edullisesti, mutta eivät arjessaan näe vaivaa toimintansa eteen. Osa taas ei ilmaise olevansa huolissaan tai kovin kiinnostunut ympäristön tilasta, mutta silti elävät melko ympäristöystävällisesti. (Id ym. 2012.)

Id ja Laaksonen (2012) ovat käsitelleet ilmiötä artikkelissaan, jossa he selittävät ilmiötä motivaatio viitekehyksen sekä rutiinien kautta. Rutiinit on vaikea rikkoa mukavuudenhaulusessa nyky-yhteiskunnassa, sillä ne helpottavat arkea. Ympäristöystävällistä käytöstä vaikeuttaa myös se, että sillä ei ole välitöntä näkyvää vaikutusta. Ratkaisuksi ongelmaan mietitään todellisiin ongelmiin puuttumista sekä käytännönratkaisuja aiempien valtiota-

soisten kampanjoiden tilalle. Lisäksi artikkelissa painotetaan rutiinien muuttamisen tärkeyteen käyttäytymistilanteessa, jolloin motivaatiollakaan ei ole enää niin väliä, sillä käyttäytyminen on automaattista. (Id ym. 2012.)

Yksi suuri ongelma yhteisöjen ja yksilön toimintaan liittyen on *vapaamatkustajaongelma*. Vaikka ihmiset ilmaisevatkin huolensa ympäristön tilaan liittyen, eivät he aina itse kuitenkaan ole valmiita toimimaan yhteisen hyvän puolesta. Henkilökohtaisen toiminnan muutoksen tekeminen voi tuntua liian suurelta muutokselta kollektiivisen hyvän vuoksi. Tämä toiminnan muutos voi tuntua erityisen suurelta, jos hyöty ei ole välittömästi nähtävää. (Haavisto ym. 1991, 15–16.)

Monen voi olla vaikea muuttaa omaa toimintaansa, jos kokee, että sillä ei ole kovin suurta merkitystä. Lisäksi voi tuntua turhalta toimia ja uhrata aikaa, rahaa ja vaivannäköä, jos muut eivät tee samoin.

Social commitment-käyttäytymismallissa ihminen on sitoutunut johonkin yhteiseen toimintaan tai ideologiaan, eikä ota huomioon vain omia etujaan vaan ajaa ensisijaisesti yhteistä etua. Toisaalta ihmiselle on luonnollista ajaa myös omaa etuaan kollektiivisen hyödyn ohella. (Haavisto ym. 1991, 16.)

Vaikka nykyään median sekä muiden tiedotusvälineiden kautta ympäristöongelmat ovat varmasti selvillä valtaosalle suomalaisista, voi olla, että kuluttajalla ei ole tietoa siitä, miten todella tulisi toimia ympäristön hyvinvoinnin kannalta, jos hän ei ole vaivautunut sitä itse selvittämään. Tiedon puute on yksi ongelma, joka vaikuttaa myös asenteiden ja käyttäytymisen ristiriitaan (Haavisto ym. 1991, 16.)

Länsimaisessa kulttuurissa kuluttaminen on hyväksyttävää ja talouskasvun nostamisen vuoksi suositeltavaa (Stat 2015). Tämä kulutuskulttuurin ihannointi on ristiriidassa ympäristön hyvinvoinnin kanssa. Talous on kuitenkin pitkällä tähtäimellä melko lyhytnäköistä. Tärkeää olisi edistää vihreää taloutta ja ekotehokkuutta, joka huomioi ympäristön mutta ei unohda taloutta. Ekotehokkuus merkitsee palveluiden ja tavaroiden tuottoa niin, että luonnonvaroja kuluu ja päästöjä syntyy vähemmän (Ympäristö 2015.).

Ihmiset ensisijaisesti ajavat omaa hyvinvointiaan. Kun taloudessa menee hyvin, on enemmän aikaa ajatella ympäristöä, vaikka samalla luonnonvaroja kuluu esimerkiksi suuremman kulutusmahdollisuuden vuoksi. Toisaalta laman aikaan, moni kokee, ettei ole resursseja miettiä ympäristön hyvinvointia, kun pitäisi miettiä, miten saa laskut maksettua. (Pajusola 2015.)

Myös omat arvot vaikuttavat asenteisiin. Perinteisesti arvot ajatellaan melko pysyviksi ominaisuuksiksi, jotka ihminen asettaa tärkeysjärjestykseen ja jotka auttavat häntä tekemään valintoja päätöstilanteessa (Helkama ym. 2004, 181). Arvot voidaan jaotella eri tavoin: yksi keino on jakaa ne koviin ja pehmeisiin arvoihin. Ympäristön kannalta pehmeät arvot omaavan voi ajatella mieltävän enemmän luontoa ja ympäristön hyvinvointia. Usein kovat arvot yhdistetään taloudelliseen tuottoon ja voiton maksimointiin. (Haavisto 1991, 12–13)

2.6 Ympäristöasenteiden mittaaminen

Asenteiden mittaamiseen ei ole mitään ideaalista tapaa vaan siihen parhaiten soveltuva lähestymistapa riippuu sekä tutkittavien joukkojen että tutkimusongelmien laadusta. Tiedetyt arkaluontoisemmat ongelmat, kuten syrjintä tai laitton toiminta, vaativat hienovaraisempaa lähestymistapaa. (Erwin 2001, 57.)

Asenteiden mittaamisessa yksi suuri ongelma on se, että ihmiset eivät todellisuudessa aina käyttäydy asenteidensa mukaisesti. Jos asenteita mitataan havainnoimalla, mittamisen aikana voi ilmetä esimerkiksi sosiaalisia paineita ja halua toimia normien mukaisesti. (Erwin 2001, 59–60.)

Asenneasteikkoa käytetään mittaamisessa silloin, kun halutaan pikainen kokonaiskuva jotakin asiaa kohtaan. Asenneasteikon etuna on yksinkertaisuus ja helppous. Niillä voidaan testata suuria ihmismääriä nopeasti ja edullisesti. Tuloksia voidaan käsitellä kvantitatiivisesti tilastollisilla apuvälineillä. (Erwin 2001, 61.)

Asenneasteikon laatimisessa pitää kiinnittää erityistä huomiota niiden luotettavuuteen eli reliiäabeliuteen sekä pätevytyteen eli validiuteen. Reliäabelilla mittarilla saa aina saman tuloksen toiston jälkeenkin. Validi mittari taas mittaa sitä, mitä sen pitäääkin mitata. (Erwin 2001, 62.)

2.7 Sukupuolten välisistä asenne-eroista aikaisemman tutkimuksen valossa

Naisten ja miesten ympäristöasenteissa on tutkimuksissa huomattu olevan paljon eroa. Aikaisempien tutkimusten mukaan naiset ovat yleensä selvästi huolestuneempia ympäristöasioista kuin miehet, jotka luottavat tekniikkaan ympäristöongelmien ratkaisijana.

Naiset pyrkivät toimimaan arkipäivässä vihreämmin ja ovat selvästi kriittisempiä ydinvoiman suhteen. (Niemelä ym. 2011, 352.)

Ympäristöongelmista kärsivien sukupuolirooleja ei ole kovin paljon tutkittu suomalaisissa ympäristökeskusteluissa. Maailmanlaajuisesti kehitysmaiden naiset ovat suurimpina kärsijöinä ympäristöongelmissa, sillä he huolehtivat ruoan, veden ja polttopuiden hankinnasta, mitä ilmastonmuutos ja eroosio vaikeuttavat. Lisäksi naisten tulot ovat noin puolet pienempiä kuin miesten. Usein teollisuusmaiden keski-ikäiset miehet taas ovat suurimpia ongelman aiheuttajia. Heidän energiankulutuksensa sekä luonnonvarojen kulutus on melko suurta. Vähiten kuluttavat iäkkäämmät ja pienituloiset naiset. (Niemelä ym. 2011, 352).

Tilastokeskuksen 2000 -luvun alussa tekemässä tutkimuksessa osoittautui selvästi naisten korkeampi huoli ympäristöasioista sekä suurempi vastuun kokeminen siitä. Eläkeikäisten joukossa ero oli kuitenkin huomattavasti pienempi kuin nuorempien välillä. Tutkimuksen mukaan miehet olivat naisia tyytyväisempiä ympäristöasioiden hoitoon, naiset taas kokivat ympäristönsuojelun olevan osa hyvinvointia. (Tilastokeskus 2002.)

3 TUTKIMUSAINEISTO

3.1 Taustatietoa

Ympäristöasenteiden tutkimusaineistona opinnäytetyössä käytetään Yhteiskuntatieteellisen tietöarkiston (tuottaja ja jakaja) materiaalia FSD2620 ISSP 2010: ympäristö III: Suomen aineisto. Aineiston on tuottanut Tampereen yliopiston Sosiaalitutkimuksen laitos, tilastokeskus sekä Yhteiskuntatieteellinen tietöarkisto. Sen tekijät ovat International social survey programme (ISSP), Raimo Blom sekä Harri Melin Tampereen yliopiston sosiaalitutkimuksen laitokselta sekä Eero Tanskanen Tilastokeskuksen haastattelu- ja tutkimuspalveluista. (ISSP ym. 2010b, 1–3.)

Käytetty tutkimusaineisto on ladattu Ailaan eli tietöarkiston sähköiseen palvelukokonaisuuteen ZIP-pakettina, joka sisältää tilastollisen raaka-aineiston .por-tiedostossa, vastaajille lähetetyn kyselylomakkeen, LUEMINUT -tekstitiedoston sekä koodikirjan. LUEMINUT -tekstitiedosto sisältää aineiston käyttöehdot, malliviittaustiedot, yhteystiedot sekä ohjeet aineiston avaamiseen. Koodikirja sisältää aineiston kuvailun, muuttujat, hakemistot sekä kyselylomakkeen niin suomeksi kuin ruotsiksi.

Tutkimus on osa kansainvälistä, 50 maassa tehtyä tutkimuksen sarjaan, jonka on laatinut ISSP (International social survey programme). ISSP on maailmanlaajuisesti toimiva yhteiskuntatieteellinen vertailututkimusohjelma, joka on aloittanut toimintansa vuonna 1985 ja johon Suomi on liittynyt vuonna 2000. (ISSP ym. 2010b, 2.)

ISSP on tehnyt vuonna 2000 tutkimuskyselyn FSD0115 ISSP 2000: ympäristö II: Suomen aineisto. Tekijät ja aiheet ovat samat kuin vuoden 2010 aineistossa, mutta kysymyksenasettelu poikkeaa uudemmassa aineistoissa. Muita ISSP:n tutkimia aiheita ovat olleet muun muassa sukupuoliroolit, identiteetti, valtion tehtävät ja uskonto. (Tietöarkisto 2018.)

ISSP 2010 –kyselytutkimuksen pääasiallisena tutkimuskohteena on ympäristöön ja yhteiskuntaan liittyvät kysymykset. Vastaajilta tiedusteltiin esimerkiksi erilaisia ympäristöongelmiin, yhteiskuntaan, talouteen, luonnon saastumiseen ja omiin vaikutusmahdollisuuksiin liittyvistä asioista. Vastaajat joutuivat ottamaan kantaa myös erilaisiin väittämiin liittyen suhtautumisesta ympäristöön ja sen tulevaisuuteen sekä hallitukseen, politiikkaan ja luottamuksesta muihin ihmisiin. (ISSP ym. 2010b, 2–3.)

Perusjoukkona on käytetty 15–74 -vuotiaita suomalaisia ja otantamenetelmänä on käytetty systemaattista satunnaisotantaa väestörekisteristä. Aineisto kerättiin välillä 22.10.2010–01.10.2011. (ISSP ym. 2010b, 3.)

Taustamuuttujina tutkimusaineistossa on käyteetty muun muassa sukupuolta, ikää siviilistäytystä, koulutuksen pituutta ja nykyistä työmarkkina-asemaa. Yhteensä muuttujia on 106 ja havaintoja 1211. (ISSP ym. 2010b, 3.)

Otoskoko oli kokonaisuudessaan 2500, joista lomakkeita palautettiin 1211 ja näin ollen vastaamatta jättäneiden määrä oli yhteensä 1289. Vastausprosentti on 49 %, jonka voidaan katsoa olevan melko hyvä. Kadon syitä oli esimerkiksi tuntematon osoite ja kieliongelmat (17), kieltäytyneet (12) ja loput muusta syystä vastaamatta jättäneitä. Vastanneista suomenkielisiä oli 95 % ja ruotsinkielisiä 5 %. Miehiä kyselyyn vastasi 545 (45 %) ja naisia 666 (55 %). (ISSP ym. 2010b, 3, 6.)

Keruumenetelmänä käytettiin itsetäytettävää paperista lomaketta sekä verkkolomaketta. Keruuvälineenä oli strukturoitu lomake. Käytettävä aineisto oli kvantitatiivinen ja tutkimuksen aikaulottuvuus on pitkittäisaineisto: trendi/toistuva poikkileikkausaineisto. (ISSP ym. 2010b, 3.)

3.2 Kysymykset ja väitteet

Opinnäytetyöhön on valittu FSD2620 ISSP 2010: ympäristö III: Suomen aineistosta kahdeksan kysymystä, joita tarkastellaan ristiintaulukoimalla SPPS:n avulla.

Kahdeksan tarkasteltavaa kysymystä ja väitettä ovat

- *Mikä seuraavista ympäristöongelmista on Suomen kannalta merkittävin?* (kysymys k29a)
- *Kuinka halukas olisit maksamaan paljon nykyistä korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi?* (kysymys k35a)
- *Minun kaltaiseni ihmisen on kerta kaikkiaan liian vaikeaa tehdä juuri mitään ympäristön hyväksi* (väite k36a)

- *Teen mikä on oikein ympäristön kannalta, vaikka se maksaisi enemmän ja veisi enemmän aikaa* (väite k36b)
- *Minun ei ole järkevää toimia ympäristön puolesta, jos muut eivät toimi samoin* (väite k36d)
- *Monet väitteet ympäristöuhkista ovat liioiteltuja* (väite k36e)
- *Ympäristöongelmat vaikuttavat suoraan jokapäiväiseen elämään* (väite k36g)
- *Kumpi seuraavista on lähempänä omaa näkemystäsi:*

Hallituksen tulisi antaa tavallisten ihmisten päättää itse, kuinka suojella ympäristöä tai Hallituksen tulisi lainsäädäntöteitse pakottaa tavalliset ihmiset suojelemaan ympäristöä (väite k38)

Kysymykset ja väitteet valikoituivat useiden kysymysten joukosta, sillä ne kattavat oleellisesti opinnäytetyössä tarkasteltavat asiat, ovat ajankohtaisia sekä selkeitä. Valitut kysymykset ja väitteet ovat sellaisia, että niiden avulla voidaan nähdä erot sukupuolten asenteissa.

Kuusi kysymystä/väitettä (k35a, k361, k35b, k36d, k36e, k36g) ovat Likert-asteikollisia (1=täysin samaa mieltä mieltä/erittäin halukas, 5=täysin eri mieltä/erittäin haluton, 7=en osaa sanoa). Kysymys k29 on valmiit vastaukset tarjoava monivalintakysymys ja väite k36g:ssä on kaksi päinvastaista vastausvaihtoehtoa. Kaikissa kysymyksissä ja väitteissä on mahdollisuus valita myös ”en osaa sanoa” vastausvaihtoehto.

3.3 Tilastollinen tarkastelu

Kysymykset taulukoitiin tilastollisesti raaka-aineistosta SPSS:n ristiintaulukointi toiminnon avulla. Riippumattomana muuttajana eli selittävänä muuttujana (x) oli kaikissa kohdissa sukupuoli. Riippuvana muuttujana eli selitettävänä muuttujana (y) oli kysymys/väite.

Seuraavassa luvussa tarkastellaan SPSS:n avulla saatuja tuloksia.

4 TUTKIMUSTULOKSET

4.1 Näkemykset Suomen kannalta merkittävimmistä ympäristöongelmista

Taulukkoon 1 on lajiteltu yksitoista eri vastausvaihtoehtoa (*ilmansaasteet, kemikaalit ja torjunta-aineet, vesipula, veden saastuminen, ydinjätteet, kotitalousjätteet, ilmastonmuutos, geenimuunnellut elintarvikkeet, luonnonvarojen kuluttaminen loppuun, ei mikään näistä sekä en osaa sanoa*), kysyttäessä Suomen kannalta merkittävintä ympäristöongelmaa. Lisäksi taulukossa on vastausten määrä, prosenttiosuudet miesten ja naisten vastauksista sekä niiden yhteenlaskettu määrä.

Taulukko 1. Ristiintaulukointi kysymykselle *mikä seuraavista ympäristöongelmista on Suomen kannalta merkittävin?* (ISSP ym. 2010a).

			Sukupuoli		
			Mies	Nainen	Yhteensä
Mikä seuraavista ympäristöongelmista on Suomen kannalta merkittävin? [k29a]	Ilman saastuminen	Lukumäärä	63	91	154
		% Sukupuolesta	11,6 %	13,7 %	12,8 %
	Kemikaalit ja torjunta-aineet	Lukumäärä	56	59	115
		% Sukupuolesta	10,4 %	8,9 %	9,5 %
	Vesipula	Lukumäärä	7	1	8
		% Sukupuolesta	1,3 %	0,2 %	0,7 %
	Veden saastuminen	Lukumäärä	108	120	228
		% Sukupuolesta	20,0 %	18,1 %	18,9 %
	Ydinjätteet	Lukumäärä	55	87	142
		% Sukupuolesta	10,2 %	13,1 %	11,8 %
	Kotitalousjätteet	Lukumäärä	30	50	80
		% Sukupuolesta	5,5 %	7,5 %	6,6 %
	Ilmastonmuutos	Lukumäärä	103	136	239
		% Sukupuolesta	19,0 %	20,5 %	19,8 %
	Geenimuunnellut elintarvikkeet	Lukumäärä	16	18	34
		% Sukupuolesta	3,0 %	2,7 %	2,8 %
		Lukumäärä	58	71	129

	Luonnonvarojen kuluttaminen loppuun	% Sukupuolesta	10,7 %	10,7 %	10,7 %
	Ei mikään näistä	Lukumäärä	26	7	33
		% Sukupuolesta	4,8 %	1,1 %	2,7 %
	En osaa sanoa	Lukumäärä	19	24	43
		% Sukupuolesta	3,5 %	3,6 %	3,6 %
Yhteensä		Lukumäärä	541	664	1205
		% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Kysymykseen Suomen kannalta merkittävimpiin ympäristöongelmiin nousee selvästi kaksi huolenaihetta: veden saastuminen ja ilmastonmuutos. Prosentuaalisesti miesten enemmistö oli huolissaan veden saastumisesta (20 % kaikista miehistä) kun taas naiset olivat eniten huolissaan ilmastonmuutoksesta (20,5 %).

Vähiten suomalaiset olivat huolissaan vesipulasta (0,7 %). Naiset (0,2 %) hieman vähemmän huolissaan kuin miehet (1,3 %).

Naisvastaajiin verrattuna miehistä selvästi suuremman osan mielestä Suomen ympäristöongelmista merkittävin on jokin asia, jota ei vastausvaihtoehdoista löydy. Jopa 4,8 % miehistä olisi valinnut jonkun muun vaihtoehdon, kun vain 1,1 % naisista olisi näin tehnyt.

”En osaa sanoa” -kohdan valitsi lähes yhtä moni mies (3,5 %) kuin nainen (3,6 %),

4.2 Halukkuus maksaa korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi

Kysyttäessä suomalaisten halukkuudesta maksaa paljon nykyistä korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi ovat vastaukset jakautuneet kolmen keskimmäisen vaihtoehdon välille. Prosentit ovat painottuneet vastausvaihtoehtojen ”melko halukas” (24,7 %), ”en halukas enkä haluton” (27,3 %) sekä ”melko haluton” (28,9 %) välille, joista viimeisen kannatus on suurinta.

Taulukko 2. Ristiintaulukointi kysymykselle *kuinka halukas olisit maksamaan paljon nykyistä korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi?* (ISSP ym. 2010a).

Sukupuoli	Yhteensä
-----------	----------

			Mies	Nainen	
Kuinka halukas olisit maksamaan paljon nykyistä korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi? [k35a]	Erittäin halukas	Lukumäärä	8	14	22
		% Sukupuolesta	1,5 %	2,1 %	1,8 %
	Melko halukas	Lukumäärä	120	176	296
		% Sukupuolesta	22,4 %	26,7 %	24,7 %
	En halukas enkä haluton	Lukumäärä	142	185	327
		% Sukupuolesta	26,5 %	28,0 %	27,3 %
	Melko haluton	Lukumäärä	164	182	346
		% Sukupuolesta	30,6 %	27,6 %	28,9 %
	Erittäin haluton	Lukumäärä	88	92	180
		% Sukupuolesta	16,4 %	13,9 %	15,1 %
	En osaa sanoa	Lukumäärä	14	11	25
		% Sukupuolesta	2,6 %	1,7 %	2,1 %
Yhteensä	Lukumäärä	536	660	1196	
	% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Miesten ja naisten halukkuudessa maksaa korkeampia hintoja on selvästi eroja. Naisista enemmistö on ”melko halukkaita” (26,7 %) tai ”ei halukkaita tai haluttomia” (28,0 %) kun taas miesten vastaukset painottuvat ”en halukas enkä haluton” (26,5 %) sekä ”melko haluton” (30,6) vastauksiin.

Naisista 2,1 % kertoo olevansa ”erittäin halukkaita” maksamaan korkeampia hintoja, kun miehistä 1,5 % on samoilla linjoilla. ”Erittäin haluttomia” maksajia on miehistä 16,4 % ja naisista 13,9 %.

4.3 Oman toiminnan merkityksellisyyden kokeminen

Väitteessä omista mahdollisuuksista toimia ympäristön hyväksi, selvästi yli puolet (68,6 %) suomalaisista on sitä mieltä, että omalla toiminnalla on merkitystä.

Taulukko 3. Ristiintaulukointi väitteestä *minun kaltaiseni ihmisen on kerta kaikkiaan liian vaikeaa tehdä juuri nyt mitään ympäristön hyväksi* (ISSP ym. 2010a).

Sukupuoli		Yhteensä
Mies	Nainen	

Minun kaltaiseni ihmisen on kerta kaikkiaan liian vaikeaa tehdä juuri mitään ympäristön hyväksi [k36a]	Täysin samaa mieltä	Lukumäärä	28	22	50
		% Sukupuolesta	5,2 %	3,4 %	4,2 %
	Samaa mieltä	Lukumäärä	107	63	170
		% Sukupuolesta	20,0 %	9,6 %	14,3 %
	En samaa enkä eri mieltä	Lukumäärä	76	64	140
		% Sukupuolesta	14,2 %	9,8 %	11,7 %
	Eri mieltä	Lukumäärä	257	360	617
		% Sukupuolesta	47,9 %	54,9 %	51,8 %
	Täysin eri mieltä	Lukumäärä	60	140	200
		% Sukupuolesta	11,2 %	21,3 %	16,8 %
En osaa sanoa	Lukumäärä	8	7	15	
	% Sukupuolesta	1,5 %	1,1 %	1,3 %	
Yhteensä	Lukumäärä	536	656	1192	
	% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Miesten ja naisten vastauksissa näkyy selkeästi ero siinä, että naiset uskovat vahvemmin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Naisista 21,3 % on "täysin eri mieltä" ja 54,9 % on "eri mieltä" väitteestä, että vaikuttaminen ei ole mahdollista. Miehistä samat luvut ovat 11,2 % sekä 47,9 %. Miehistä omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ei usko hieman yli neljännes (25,2 %). Naisista taas 13 % ei usko omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa.

4.4 Oman ajan ja rahan käyttäminen ympäristön puolesta

Suomalaisista 43,9 % on valmis toimimaan oikein ympäristön kannalta, vaikka se maksaisi enemmän ja veisi enemmän aikaa. Joka kolmas (33,3 %) vastaaja ei ollut myöntyväinen, mutta ei kieltäytyväinenkään.

Taulukko 4. Ristiintaulukointi väitteelle *teen mikä on oikein ympäristön kannalta, vaikka se maksaisi enemmän ja veisi enemmän aikaa* (ISSP ym. 2010a)

		Sukupuoli		Yhteensä
		Mies	Nainen	
Täysin samaa mieltä	Lukumäärä	17	26	43

Teen mikä on oikein ympäristön kannalta, vaikka se maksaisi enemmän ja veisi enemmän aikaa [k36b]	Samaa mieltä	% Sukupuolesta	3,2 %	4,0 %	3,6 %
		Lukumäärä	224	254	478
	En samaa enkä eri mieltä	% Sukupuolesta	41,9 %	39,0 %	40,3 %
		Lukumäärä	168	227	395
	Eri mieltä	% Sukupuolesta	31,4 %	34,8 %	33,3 %
		Lukumäärä	104	102	206
	Täysin eri mieltä	% Sukupuolesta	19,4 %	15,6 %	17,4 %
		Lukumäärä	15	16	31
	En osaa sanoa	% Sukupuolesta	2,8 %	2,5 %	2,6 %
		Lukumäärä	7	27	34
Yhteensä	Lukumäärä	535	652	1187	
	% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Miesten ja naisten asenteet olivat melko samankaltaisia. Naisista hieman suurempi osa vastaajista oli "täysin samaa mieltä" (4,0 %) väitteen kanssa, kun taas miehistä 3,2 % vastasi näin. Miehistä "samaa mieltä" oli 41,9 % kun taas naisista näin vastasi 39,0 %. Miehistä hieman suurempi osa ei ollut valmiita "löysäämään kukkaronnyörejään" tai antamaan aikaansa ympäristön puolesta (22,2 %) naisiin verrattuna (18,1 %).

Naisista selvästi suurempi osa, 4,1 %, valitsi "en osaa sanoa" vaihtoehdon kun miehiä osuus oli 1,3 %.

4.5 Oman toiminnan hyödyllisyys

Vertailtaessa muiden ympäristön puolesta tekemää toimintaa omaan toimintaan, yli puolet (68,8 %) vastaajista on sitä mieltä, että oma toiminta ympäristön hyväksi on järkevää, vaikka muut eivät toimisi samalla tavoin. Vastaajista 16,7 % on sitä mieltä, että oma aktiivisuus ympäristön puolesta ei kannata, jos muut eivät toimi samoin.

Taulukko 5. Ristiintaulukointi väitteelle *minun ei ole järkevää toimia ympäristön puolesta, jos muut eivät toimi samoin* (ISSP ym. 2010a).

Sukupuoli		Yhteensä
Mies	Nainen	

Minun ei ole järkevää toimia ympäristön puolesta, jos muut eivät toimi samoin [k36d]	Täysin samaa mieltä	Lukumäärä	34	16	50
		% Sukupuolesta	6,4 %	2,5 %	4,2 %
	Samaa mieltä	Lukumäärä	71	78	149
		% Sukupuolesta	13,3 %	11,9 %	12,5 %
	En samaa enkä eri mieltä	Lukumäärä	65	81	146
		% Sukupuolesta	12,1 %	12,4 %	12,3 %
	Eri mieltä	Lukumäärä	271	318	589
		% Sukupuolesta	50,7 %	48,7 %	49,6 %
	Täysin eri mieltä	Lukumäärä	85	143	228
		% Sukupuolesta	15,9 %	21,9 %	19,2 %
	En osaa sanoa	Lukumäärä	9	17	26
		% Sukupuolesta	1,7 %	2,6 %	2,2 %
Yhteensä		Lukumäärä	535	653	1188
		% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Naiset uskovat oman toimintansa vaikuttavan hieman enemmän muiden toiminnasta huolimatta (70,6 %). Miehet ovat hieman skeptisempiä ja heistä 66,6 % uskoo näin. Eri-tyisesti miehet ovat edustettuina vaihtoehdossa, joka on ”täysin samaa mieltä” sen kanssa, että oma toiminta ei ole järkevää, jos muut eivät toimi samoin. Heistä 6,4 % on tätä mieltä kuin naisten luku on 2,5 %.

4.6 Ympäristöuhkien todenperäisyys

Suomalaisista noin puolet (”Eri mieltä” 39,7 % + ”Täysin eri mieltä” 10,9 % = 50,6 %) ei usko, että väitteet ympäristöuhkista ovat liioiteltuja. Noin viidesosa (21,1 %) ei ole samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa.

Taulukko 6. Ristiintaulukointi väitteelle *monet väitteet ympäristöuhkista ovat liioiteltuja* (ISSP ym. 2010a).

		Sukupuoli		Yhteensä
		Mies	Nainen	
Täysin samaa mieltä	Lukumäärä	46	16	62

Monet väitteet ympäristö- uhkista ovat liioiteltuja [k36e]	Samaa mieltä	% Sukupuolesta	8,6 %	2,5 %	5,2 %
		Lukumäärä	135	97	232
	En samaa enkä eri mieltä	% Sukupuolesta	25,2 %	14,9 %	19,5 %
		Lukumäärä	114	137	251
	Eri mieltä	% Sukupuolesta	21,3 %	21,0 %	21,1 %
		Lukumäärä	184	288	472
	Täysin eri mieltä	% Sukupuolesta	34,3 %	44,2 %	39,7 %
		Lukumäärä	40	90	130
	En osaa sanoa	% Sukupuolesta	7,5 %	13,8 %	10,9 %
		Lukumäärä	17	24	41
	Yhteensä	% Sukupuolesta	3,2 %	3,7 %	3,5 %
		Lukumäärä	536	652	1188
	% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %	

Miehistä selvästi suurempi osa kuin naisista uskoo monen väitteen ympäristöuhkista olevan liioiteltuja. Noin kolmasosa heistä on väitteen kanssa ”samaa mieltä” (25,2 %) tai ”täysin samaa” (8,6 %) mieltä. Naisista ”samaa mieltä” (14,9 %) on tai ”täysin samaa mieltä” (2,5 %) on hieman yli 17 %.

Naisista väitteen kanssa ”eri mieltä” tai ”täysin eri mieltä” on reilusti yli puolet vastaajista (58 %). Miehistä taas selvästi alle puolet, noin 41 %.

4.7 Ympäristöongelmat jokapäiväisessä elämässä

Suomalaisista lähes puolet (46,6 %) eivät koe, että ympäristöongelmat vaikuttavat suoraan jokapäiväiseen elämään. Vastaajista 28,8 % kokee, etteivät ole samaa eivätkä eri mieltä siitä, vaikuttavatko ne. Vain hieman yli neljäs (26,6 %) kokee ympäristöongelmien vaikuttavan suoraan arkeen.

Taulukko 7. Ristiintaulukointi väitteelle *Ympäristöongelmat vaikuttavat suoraan jokapäiväiseen elämään* (ISSP ym. 2010a).

Sukupuoli		Yhteensä
Mies	Nainen	

Ympäristöongelmat vaikuttavat suoraan jokapäiväiseen elämään [k36g]	Täysin samaa mieltä	Lukumäärä	20	30	50
		% Sukupuolesta	3,7 %	4,6 %	4,2 %
	Samaa mieltä	Lukumäärä	111	155	266
		% Sukupuolesta	20,7 %	23,7 %	22,4 %
	En samaa enkä eri mieltä	Lukumäärä	137	202	339
		% Sukupuolesta	25,5 %	30,9 %	28,5 %
	Eri mieltä	Lukumäärä	196	188	384
		% Sukupuolesta	36,5 %	28,8 %	32,3 %
	Täysin eri mieltä	Lukumäärä	54	29	83
		% Sukupuolesta	10,1 %	4,4 %	7,0 %
	En osaa sanoa	Lukumäärä	19	49	68
		% Sukupuolesta	3,5 %	7,5 %	5,7 %
Yhteensä		Lukumäärä	537	653	1190
		% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tutkimukseen vastanneista naisista suurin prosenttiosuus eli 30,9 %, vastasi ”en samaa enkä eri mieltä”, kun taas miehistä suurin prosenttiosuus eli 36,5 %, ei kokenut ympäristöongelmien vaikuttavan jokapäiväiseen elämäänsä.

Miehet valitsivat ”en osaa sanoa” -vaihtoehdon usein (7,5 %) kun taas 3,5 % naisista valitsivat kyseisen vaihtoehdon. Tämä on melko suuri osuus ja voi olla, että kysymyksen merkitys on koettu epäselväksi.

4.8 Mielipiteet hallituksen toimenpiteistä

Vastaajista 45,9 % mielestä hallituksen tulisi säätää lait niin, että ihmisten olisi pakko suojella ympäristöä ja 33 % on sitä mieltä, että ihmisten tulisi saada päättää itse, kuinka ympäristöä suojella.

Taulukko 8. Ristiintaulukointi kysymykselle *kumpi seuraavista on lähempänä omaa näkemystäsi?* (ISSP ym. 2010a).

	Sukupuoli		Yhteensä
	Mies	Nainen	
Lukumäärä	226	170	396

Kumpi seuraavista on lähempänä omaa näkemystäsi? [k38]	Hallituksen tulisi antaa tavallisten ihmisten päättää itse, kuinka suojella ympäristöä	% Sukupuolesta	41,7 %	25,9 %	33,0 %
	Hallituksen tulisi lainsäädäntöteitse pakottaa tavalliset ihmiset suojelemaan ympäristöä	Lukumäärä	212	338	550
		% Sukupuolesta	39,1 %	51,4 %	45,9 %
	En osaa sanoa	Lukumäärä	104	149	253
Yhteensä		% Sukupuolesta	19,2 %	22,7 %	21,1 %
		Lukumäärä	542	657	1199
		% Sukupuolesta	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tässä väitteessä on kuitenkin suuria eroja sukupuolten välillä. Naiset ovat selvästi enemmistönä lainsäädännön kannalla (51,4 %), kun taas miehistä 39,1 % on tätä mieltä. Hie-
man suurempi prosenttiosuus antaisi ihmisten tehdä päätöksensä itse (41,7 %). Naisista
25,9 % kannattaa ihmisten omaa päätösvaltaa ympäristöasioissa.

Moni vastaaja on myös valinnut vaihtoehdon, jossa he eivät ole varmoja kannastaan.
Miehistä 19,2 % ei osannut sanoa kantaansa ja naisista 22,7 % ei ollut varmoja.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tutkia suomalaisten ympäristöasenteita teoreettista materiaalia sekä ISSP -2010 tutkimusmateriaalia hyödyntäen. Lisäksi työssä tarkasteltiin miesten ja naisten ympäristöasenteita koskevia eroja. Opinnäytetyössä saadut tulokset tukevat aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia, sillä myös nyt saadut tulokset osoittavat, että naiset ovat huolestuneempia ympäristöongelmista kuin miehet. Naiset ovat myös miehiä valmiimpia toimimaan ympäristön puolesta ja uskovat paremmin omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa.

Medialla on suuri vaikutus ihmisten asenteisiin. Tämän voi nähdä myös ISSP 2010 Ympäristö III: Suomen aineiston tutkimusaineistossa, jossa ihmiset kertoivat olevansa kaikin huolestuneimpia ilmastonmuutoksesta sekä veden saastumisesta. Näitä ympäristöongelmia onkin käsitelty paljon mediassa, ja ne ovat saaneet laajaa huomiota (Pilkama 2012).

Vaikka ISSP 2010:n tutkimuksessa moni (62,8 %) ilmoitti olevansa huolissaan ympäristöstä, tämän tutkimuksen mukaan suhteellisen harva *on halukas* maksamaan korkeampia hintoja ympäristön suojelemiseksi (26,5 %) ja jopa 44 % *on haluton* maksamaan korkeampia hintoja. Vaikka ihmisten odotetaankin eri teorioiden, kuten kognitiivisen konsistenssin teorioiden mukaan ylläpitämään johdonmukaisuutta asennejärjestelmissään, on green gap -ilmiössä huomattu kuilu, joka koskee asenteiden ja käyttäytymisen välistä ristiriitaa erityisesti ympäristöasioihin liittyen. Tähän johtaa usein motivaation puute, joka johtuu siitä, että toimintaa ei seuraa välitön näkyvä tulos tai palkinto. Lisäksi mukavuudenhaluisuus ja siitä johtuvat vääränlaiset rutiinit ovat seurausta käytökselle. (Id ym. 2012.)

Kysyttäessä vastaajien toimimista oikein ympäristön kannalta, siitä huolimatta, että se vie enemmän aikaa ja rahaa, on selvästi useampi ihmisistä (43,9 %) valmiita toimimaan oikein. Silti huomattavan moni ”ei ollut samaa eikä eri mieltä” (33,3 %) tai ei halunnut toimia oikein ympäristön kannalta, jos se vaatii uhrauksia (20 %). Syitä negatiiviseen asenteeseen voivat olla esimerkiksi laiskuus, tietämättömyys, välinpitämättömyys sekä se, että mitään konkreettista palkintoa tai etua ei ole heti saatavilla.

ISSP:n asennetutkimuksen tulosten mukaan ihmiset ovat melko luottavaisia omiin mahdollisuuksiinsa toimia luonnon hyväksi (68,6 %), ja he uskovat siihen, että omalla toiminnalla on väliä, vaikka muut eivät toimisi samoin (68,8 %). Erityisesti naiset uskoivat omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Hyvällä luontosuhteella on tärkeä rooli tämän tunteen lisäämisessä. Ympäristökasvatus ohjaa tässä ja auttaa oikeiden valintojen tekemisessä. Tärkeää olisi saada ympäristöystävälliset rutiinit arjessa toimiviksi, sillä rutiinit ohjaavat ja helpottavat arkea. Näin myös ekoarki, jossa arjen valinnat ovat kestävän kehityksen mukaisia, voidaan saada ihmisille luonnolliseksi. Lisäksi hyviä keinoja vaikuttaa, on vaatia yrityksiltä lisää tietoa tuotteiden alkuperästä ja ekologisuudesta.

Vastaajista 18,5 % ja erityisesti miehet (25,2 %) olivat sitä mieltä, että heidän kaltaistensa ihmisten on liian vaikea tehdä mitään ympäristön hyväksi. Kognitiivisen dissonanssin teorian mukaan, jos ihmisen asenteet ja toiminta ovat ristiriitatilanteessa, ihminen pyrkii tasapainotilaan palauttamalla johdonmukaisuuden asenteiden ja käytöksen välille. Vaihtoehtona on asenteiden muutos, sellaisen tiedon etsiminen, joka poistaa ristiriidan tai asenteen vähättely. Ihmiset, jotka eivät usko mahdollisuuksiinsa vaikuttaa tai eivät usko toiminnallaan olevan väliä, jos muut eivät toimi samoin, ovat mahdollisesti käyttäneet tätä tasapainotilanteeseen pyrkimistä. On helpompi olla tuntematta syyllisyyttä siitä, ettei kierrätä tai toimi luonnon hyväksi, jos ajatuksena on, että ei se kuitenkaan hyödytä, kun eivät kaikki muutkaan kierrätä tai ettei omalla pienellä panostuksella vaikuttaa. Mutta kuten tiedetään, "vesipisaroista valtamerikin muodostuu".

Kysyttäessä ympäristöongelmien vaikutuksesta jokapäiväiseen elämään tulokset olivat melko tasaiset. Kovin harva koki, että ympäristöongelmat vaikuttavat merkitsevän paljon (4,2 %) tai ei laisinkaan (7,0 %) jokapäiväiseen elämään. Suomessa suurin näkyvä asia on todennäköisesti sää, kun vähälumiset talvet ja musta joulukuukuu ovat jo melko tuttu ilmiö. Myös kierrätys näkyy suoraan jokapäiväisessä elämässä. Suomessa ympäristöongelmat eivät vielä näy uutisia lukuun ottamatta niin paljoa, että se todellisuudessa vaikuttaisi radikaalisti arkielämään (Niemelä ym. 2011, 346.)

Edellä mainittu asia voi johtaa ajatukseen ympäristöuhkien liioittelusta, johon uskoo jopa yli kolmasosa (33,8 %) ISSP:n tutkimukseen vastanneista miehistä ja hieman alle viidesosa (17,4 %) naisista. On vaikea kokea uhkana jotakin, joka ei ole suoraan näkyvässä ja helppo kieltää asia, jonka lopputulemasta ei ole aivan selkeää varmuutta. Subjekttiivisen odotushyödyn mallin mukaan ihmiset haluaisivat maksimoida käyttäytymisensä palkintoja ja minimoida ikäviä seurauksia. Koska seuraukset eivät ole välittömästi näkyvillä, voi olla vaikeaa toteuttaa kaikkia ympäristölle hyödyllisiä asioita, sillä emme koe saavamme

niistä palkintoa. Toisinaan ympäristöystävällinen käyttäytyminen tuntuu vain vaivalliselta. Tällaisesta ajattelusta olisi hyvä päästä pois ja miettiä ympäristöä ystävänä, josta ei vain tahdo hyötyä vaan joka kaipaa huolenpitoa. Olisi hyvä miettiä mitä voi itse tehdä luonnon puolesta, ei vain sitä, mitä luonto voi itselle tehdä.

Suomalaisista lähes puolet (45,9 %) on sitä mieltä, että hallituksen tulisi lainsäädäntöteitse pakottaa tavalliset ihmiset suojelemaan ympäristöä. Naisista selvästi suurempi osa on tätä mieltä (51,4 %), miesten prosenttiosuus on 39,1 %. Suurin osa miehistä kannataisi, että ihmiset saisivat itse päättää, kuinka suojella ympäristöä (41,7 %). Ehkä tulevaisuudessa politiikan ja hallinnon kautta yhä enemmän säädetään ympäristölakeja. Jo nyt on ollut jonkin verran puhetta henkilökohtaisista päästökiintiöistä (Virta 2014). Tämä ja tuotteisiin yhä paremmin merkityt pakkausselosteet auttaisivat motivoimaan ihmisiä ympäristöystävällisempään elämäntapaan. Ihmisten motivoiminen erilaisin kannustimin, kuten rahallisella hyödyllä, voisi lisätä halukkuutta ympäristön suojeluun. Yrityksille, tehtaille ja teollisuudelle tulisi laittaa oikeanlaiset säädökset ja rangaistukset, jotta he tuottaisivat tuotteensa ja muun toimintansa niin, että ympäristölle ei aiheudu haittaa. Lisäksi saastuttavien liikennemuotojen, kuten lentämisen, hintoja tulisi nostaa ja lentojen päästöhyvytykset tehdä osaksi matkan hintaa.

Teknologian kehitys tulee olemaan yksi suuri apukeino tulevaisuudessa kestäväää elämäntapaa rakentaessa. Olisi hyvä, että teknologiaa kehitettäisiin erityisesti laitteisiin, jotka parantavat ympäristön tilaa ja ovat ekologisista. Hallituksen, yritysten ja eri yksiköiden päätöksenteossa tulisi ottaa huomioon aina ekologinen puoli ja sisällyttää se kaikkiin toimiin eikä pitää sitä vain yhtenä kenttänä muiden vieressä. Lisäksi kestäväää kehitystä tukevaa tutkimusta tulisi lisätä ja rahoittaa enemmän.

On vaikea selvittää luotettavasti, mitkä ovat todellisuudessa ne keinot, joilla ihmisten asenteet ja käytös voidaan muuttaa, jotta jokainen alkaisi toimia ympäristöystävällisesti. Jos Beminin teoria itsensä havaitsemisen mallista pitää paikkansa, tekemällä jotakin muutamme myös asenteemme positiivisemmaksi sitä kohtaan. Näin esimerkiksi kierrättämällä ja ekologista elämäntapaa noudattamalla muuttuisivat myös asenteet kierrätystä ja ekologista elämää kohtaan myönteisemmiksi.

Pelottelu voisi olla tehokas keino muutokseen, mutta sen eettisyys on kyseenalaista. Ympäristökasvatus ja hyvän luontosuhteen rakentaminen on ympäristöystävällisen käytöksen synnyn perusta, joka lisää motivaatiota. Talouden toimijoiden tulisi ajatella pitkänäköisemmin ja kannattaa vihreää taloutta, jossa vain raha ei aja ajattelua ja toimia.

Myös ihmisten ja politikan päättäjien tulisi olla henkilökohtaisissa toimissaan pitkänäköisempiä: monet ongelmat tulevat eteen vasta vuosikymmenien kuluttua, jolloin toimiminen voi olla liian myöhäistä. Kuten green gap -ilmiö näyttää, pelkästään asenteita muuttamalla ei käytännön toimet välttämättä muutu. Poliittisella päätöksenteolla on tärkeä ohjata ihmisten käyttäytymistä, sillä ihmisille on luonteenomaista, että toimitaan tutuilla malleilla. Jos politiikan keinoin lainsäädännöllä laitetaan ihmiset muuttamaan rutiinejaan, voidaan olettaa, että näin myös todennäköisemmin käy. Tämä vähentäisi vapaamatkustajaongelmaa, jos jokainen veloitettaisiin toimimaan ympäristön hyväksi. Toisaalta lainsäädäntöä parempi vaihtoehto voisi olla ihmisten kannustaminen ja motivoiminen esimerkiksi antamalla taloudellista etua ympäristöystävällisestä käyttäytymisestä.

Aiempien tutkimusten tavoin myös tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että miesten ja naisten ympäristöasenteissa on eroja, esimerkkinä naisten suurempi usko omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ympäristöasioissa sekä miesten suurempi usko ihmisten omaan päätösvaltaan ympäristöasioissa lainsäädännön sijaan. Ympäristökeskustelussa olisi hyvä miettiä, miten miesten asenteet ja käytös saataisiin muutettua ympäristöystävällisemmäksi. Lähtökohtaisesti ympäristöystävällisen käyttäytymisen tulisi olla ainakin aluksi melko yksinkertaista ja pikkuhiljaa muuttaa rutiineita ekologisemmaksi. Vladas Griskevicius, Stephen Cantu sekä Mark Van Vugt ovat ehdottaneet, että hyödyntäisimme geeniemme itsekkyyttä ja sosiaalista vertailua: voisimme alkaa kilpailla siitä, että kuka toimii ympäristöystävällisimmin (Hamilo 2012).

Tarkkoja syitä naisten ja miesten ympäristöeroihin ei tiedetä. Mahdollisia syitä voidaan etsiä esimerkiksi sukupuolten psyykkisistä eroista. Simon Baron-Cohen (2004) on tutkinut sukupuolten neurobiologisia eroavaisuuksia ja saanut selville, että naiset ovat taipuvaisia arvostamaan altruistisia ja vastavuoroisia suhteiden kehittymisiä sekä empatiaa ystävyysuhteissaan. Miehet taas ovat taipuvaisia arvostamaan valtaa, politiikkaa sekä kilpailua. Ystävyysuhteissaan miehet arvostavat samanlaisia mielenkiinnon kohteita. (Baron-Cohen 2004.) Naisten altruistisempi ja vastavuoroisempi asenne elämässä yleensäkin voi selittää myös asennetta ympäristöön: ympäristöä voidaan arvostaa epäitsekkäistäkin syistä. Jos miehet taas arvostavat valtaa, politiikkaa sekä kilpailua, ei ekologinen elämäntapa ja luonnon kunnioitus välttämättä sovi siihen. Ellei sitten ympäristöystävällisestä käyttäytymisestä saataisi kilpailua, kuten Cantu ja Van Vugt ehdottivat.

Yhdeksi syyksi miesten ja naisten eroihin ympäristöasenteissa on ehdotettu sitä, että ympäristöystävällisyys mielletään *feminiiniseksi* asiaksi ja näin ollen *maskuliinisuutta* ta-

voittelevat miehet voivat karttaa ympäristöystävällistä käyttäytymistä ja feminiinisiksi ajatteluja tuotteita. Tähän ratkaisuksi voisivat olla esimerkiksi ympäristöystävälliset tuotteet, jotka olisi suunnattu miehille, jotka haluavat olla maskuliinisia. (Dockrill 2017.) Ympäristöystävällisen käyttäytymisen irrottaminen feministisestä kentästä olisi tärkeää, jotta miehet innostuisivat siitä. Esimerkiksi maskuliinisiksi mielletyt miehet mainostamassa ympäristöystävällistä aatetta suunnannäyttäjinä voisi olla hyvä ensiaskel tässä. Lisäksi jonkun halutun ominaisuuden, kuten älykkyyden, yhdistäminen ympäristöystävälliseen käytökseen, voisi lisätä sen viehätysvoimaa.

Eri-ikäisille ja eri elämäntilanteissa oleville ihmisille olisi hyvä löytää erilaisia keinoja muuttaa ajattelutapa ja käytös ympäristöystävällisemmäksi. Lapsille ja nuorille ympäristökasvatus jo pienestä pitäen niin koti- kuin kouluympäristössä on tärkeää. Vanhemmille lapsille ja nuorille ”idolien” positiivinen esimerkki ympäristöystävällisestä elämäntavasta olisi hyvä vaikutin. Nuorille aikuisille korkeakoulun tai muun opiskeluympäristön kannustus ympäristöystävälliseen käytökseen sekä koko kansalle esimerkiksi taloyhtiön ja kaupungin kannustus tehostettuun kierrätykseen olisi paikallaan. Kaikenikäisille aktiivinen uutisointi ympäristöongelmista, tiedotus, opastus, kierrätyslaatikot sekä roskalaatikot ympäri kaupunkia ja kyliä ovat hyviä keinoja muistuttaa kansalaisia ekologista käyttäytymisestä.

Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti ovat hyvät, mutta myös niissä on heikkoutensa. Tutkimukseen vastaajien otoskooksi tuli yli 1200 henkeä, joka on tarpeeksi suuri reliabiliteetiltaan hyväksi joukoksi. Tässä tutkimuksessa mittaamiseen käytettiin asenneasteikkoa, joka on nopea ja helppo, mutta sen käytössä on myös haittoja. Asteikon ominaisuudet sekä se, miten asteikko on laadittu, voivat vääristää vastauksia. Lisäksi esimerkiksi sosiaaliset paineet tai sellaiset vastaukset, jotka vastaaja uskoo olevan toivottavia, voivat vaikuttaa vastauksiin niin, että vastaaja haluaa antaa toivotut vastaukset. Jotkin kysymykset on voitu myös ymmärtää väärin. On hyvin kyseenalaista ajatella, että asenteet olisivat aina johdonmukaisia ja niitä voitaisiin mitata yksilotteisilla asteikoilla. Näissäkin asioissa voidaan palata kiistanalaiseen määrittelyyn, mitä asenne lähtökohtaisesti edes on. (Erwin, 2001, 61–62.) Tutkimuksen validiteetti eli miten mittausmenetelmää on käytetty oikein mittaamaan juuri ympäristöasenteita, on hyvä. Tutkimuskysymyksiä on riittävästi ja ne kaikki liittyvät ympäristöasenteisiin. Kysymyksien validiteettiasteessa voi olla eroja niin, että toiset voivat mitata ympäristöasenteita tarkemmin kuin toiset. Likertasteikon vaihtoehtoja voidaan pitää valideina tähän tutkimukseen.

Mittauksessa ilmenneiden rajoitusten lisäksi tämän tutkimuksen rajoituksina ovat pelkän sukupuolten eron tarkastelu tilastollisessa analyysissä. Koulutuksen, iän ja asuinpaikan huomioiminen tutkimuksessa olisivat olleet asenteiden jakautumista tarkentavia ja havainnollistavia tekijöitä. Tulevaisuudessa ympäristöasenteiden tutkimusta voitaisiin yhä enemmän painottaa asenteen ja käyttäytymisen ristiriitaiseen suhteeseen. Lisäksi voitaisiin tutkia, kuinka lainsäädännöllä muutetut keinot todellisuudessa vaikuttavat asenteiden ja käyttäytymisen muutokseen. Myös suomalaisten ympäristöasenteiden vertailu kansainvälisiin asenteisiin olisi jatkotutkimuksena mielenkiintoinen sekä yksilöllisyyden ja kollektiivisuuden suhde ympäristöasenteisiin.

LÄHTEET

- Ahokas, M. 2018. Leon Festinger 1957. A theory of cognitive dissonance. Viitattu 28.2.2018. <https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/sosiaalipsykologia/festinger.htm>.
- Baron-Cohen, Simon 2004. Olennainen ero. Totuus miehen ja naisen aivoista. Suom. Kimmo Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Berscheid, E., & Reis, H. T. 1998. Interpersonal attraction and close relationships. Handbook of social psychology. 2. painos. New York: Random House.
- Dockrill, P. 2017. S Study Says Some Men Avoid Being Eco-Friendly Because It Looks 'Less Manly'. Science Alert 27.12.2017. Saatavilla <https://www.sciencealert.com/men-avoid-being-eco-friendly-in-case-look-unmanly-green-feminine>.
- Engblom, A. 2013. Viherpesu – harhaanjohtavaa viestintää. Muotoilun koulutusohjelma. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu. Viitattu 2.3.2018. Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/59046/Engblom_Anna.pdf?sequence=4&isAllowed=y.
- Erwin, P. 2001. Asenteet ja niihin vaikuttaminen. Suom. M. Ahokas. 1. Painos. Helsinki: WSOY.
- Haavisto, T.; & Lankinen M. 1991. Ympäristöasenteet Helsingissä 1989. Helsinki: Helsingin kaupunki, tietokeskus.
- Hamilo, M. Ratkaisu ympäristöongelmiin: itsekkyyden hyötykäyttöön. Suomen kuvalehti 21.10.2012. Saatavilla <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/ratkaisu-ymparistoongelmiin-itsekkyyden-hyotykayttoon/>.
- Hanhinen, H. 2017. Mee too – kampanja täytti somen – Seksuaalinen häirintä näkyy karuina lukuina jo koululaisten kyselyissä. Yle Uutiset 17.10.2017. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-9886385>.
- Helkama, K.; Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 2004. Johdatus sosiaalipsykologiaan. 3.-5. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.
- HS (Helsingin Sanomat) 2013. Maailmanpankin ilmastokenaario maalaa kehitysmaille kauhukuvan. Helsingin Sanomat 19.6.2013. Saatavilla <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000002656706.html>.
- Hirsjärvi, S. (toim.) 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.
- Hukkanen, V. 2017. Opettaja luopui lentomatkoista ja pitkistä suihkuista ilmaston hyväksi – "Onneksi tyttöystävän muutto puolittaa asumispäästöt". Yle Uutiset 17.12.2017. Saatavilla <https://yle.fi/uutiset/3-9979822>.
- Id, V. & Laaksonen, P. 2012. Tavoitteena ympäristöystävällisemmät rutiinit: Motiiviperustaisen viitekehyksen rakentaminen. Kulutustutkimus. Saatavilla http://www.kulutustutkimus.net/nyt/wp-content/uploads/2012/05/Id_Laaksonen_KTS_1_2012.pdf.
- ISSP 2010a: International social survey programme (ISSP) & Blom, R. (Tampereen yliopisto) & Melin, H. (Tampereen yliopisto) & Tanskanen, E. (Tilastokeskus). ISSP 2010: ympäristö III: Suomen aineisto [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1 (2011-04-06). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2620>.
- ISSP 2010b: ympäristö III: Suomen aineisto [koodikirja]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [tuottaja ja jakaja], 2018.

Kielitohtori 2018. Mitä tarkoittaa sana 'kognitiivinen'? Viitattu 14.3.2018 <http://www.kielitohtori.fi/suomen-kielenhuollon-kysymys/mit%C3%A4-tarkoittaa-sana-kognitiivinen>.

Manner, M. 2018. Brother Christmas on kuolevia lapsia auttava hyväntekeväisysshahmo, josta paisui miljoonabisnes – HS selvitti sen rahankäytön epäselvyyksiä, jotka avaavat hyväntekeväisyyden ongelmia some-huomion aikakaudella. Helsingin Sanomat 25.2.2018. Saatavilla <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-200005579869.html>.

Niemelä, J.; Furman, E.; Halkka, A.; Hallanaro, E-L. & Sorvari, S. (toim.) 2011. Ihminen ja ympäristö. Tampere: Tammerprint Oy.

Pajusola, K. 2015. Talous ja ympäristö -kriisejä ja hyvinvointia. Suomen akatemia – tietysti.fi 18.2.2015. Saatavilla <http://www.aka.fi/fi/tietysti/kulttuuri-ja-yhteiskunta/nyt-pinnalla1/talous-ja-ymparisto--kriiseja-ja-hyvinvointia/>.

Patronen, S. 2016. Kasvissyönti on yhä suosittumpaa. Kirkko ja kaupunki 3.6.2016. Saatavilla <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/kasvissyonti-on-yha-suositumpaa>.

Peltomaa, H. 2002a. Klassinen ehdollistuminen. Saatavilla <http://www.opinto.net/web/parser.php?sec=psyk&page=kogni-002>.

Peltomaa, H. 2002b. Väline-ehdollistuminen. Saatavilla <http://www.opinto.net/web/parser.php?sec=psyk&page=kogni-002-1>.

Pilkama, A. 2012. Tutkimus: Ympäristöongelmille vain vähän palstatilaa mediassa. Maailma.net 14.11.2012. Saatavilla <http://www.maailma.net/uutiset/tutkimus-ymparistoongelmille-vain-vahan-palstatilaa-mediassa>.

Suomen YK-liitto 2018. Vastuullinen kuluttaminen. Viitattu 17.3.2018 <http://www.yk-liitto.fi/yk70v/taloudellinen-vastuullinen-kuluttaminen>.

Suomisanakirja 2018. Dissonanssi. Viitattu 14.3.2018 <https://www.suomisanakirja.fi/dissonanssi>.

Stat 2015. Kulutus on tärkein talouskasvun tekijä. Tilastokeskus 23.2.2015. Saatavilla https://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-12-08_006.html.

Tieteen termipankki 2015. Vapaamatkustajuus. Saatavilla <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:vapaamatkustajuus>.

Tietoarkisto 2018. International Social Survey Programme (ISSP). Saatavilla <http://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/kvdata/issp.html>.

Tilastokeskus 2002. Suomalaiset ja ympäristö. Ympäristöasenteissa ikä ja sukupuoli ratkaisee. Tilastokeskus 26.2.2002. Saatavilla <http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2002/041ymps.html>.

Virta, H. 2014. Väitös: Ilmastopolitiikka tarvitsee uusia toteutuskeinoja. Ilmatieteenlaitos 16.9.2014. Saatavilla http://ilmatieteenlaitos.fi/tiedotearkisto/-/journal_content/56/30106/16336125.

Wikipedia 2018. Likert-asteikko. Viitattu 15.3.2018 <https://fi.wikipedia.org/wiki/Likert-asteikko>.

WWF (World Wildlife Fund) 2016. Maailman ylikulutuspäivä on tänään - jos kaikki kuluttaisivat kuin suomalaiset, tarvittaisiin 3,4 maapalloa. Viitattu 8.3.2018 <https://wwf.fi/wwf-suomi/viestinta/uutiset-ja-tiedotteet/Maailman-ylikulutuspäivä-on-tanaan---jos-kaikki-kuluttaisivat-kuin-suomalaiset--tarvittaisiin-3-4-maapalloa-2837.a>.

WWF (World Wildlife Fund) 2017. Ylikulutus. Viitattu 15.3.2018 <https://wwf.fi/uhat/ylikulutus/>.

Ympäristö 2015. Talouskasvu ilman kuormituksen kasvua on mahdollista. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu 14.10.2015. Saatavilla [http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kartat_ja_tilastot/Ympariston_tilan_indikaattorit/Vihrea_talous/Talouskasvu_ilman_kuormituksen_kasvua_on\(28655\)](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kartat_ja_tilastot/Ympariston_tilan_indikaattorit/Vihrea_talous/Talouskasvu_ilman_kuormituksen_kasvua_on(28655)).

Ympäristöosaava 2018. Ympäristövaikutukset. Viitattu 16.3.2018 <http://www.ymparistosaava.fi/rakennusala/index.php?k=22790>.

Alkuperäiset ISSP 2010 aineiston kysymykset

29. Seuraavassa luetellaan joitakin ympäristöongelmia.

a) Mikä näistä ongelmista, jos mikään, on Suomen kannalta merkittävin? Rengasta vain yksi vaihtoehto.

Ilman saastuminen	1
Kemikaalit ja torjunta-aineet.....	2
Vesipula	3
Veden saastuminen	4
Ydinjätteet	5
Kotitalousjätteet	6
Ilmastonmuutos.....	7
Geenimuunnellut elintarvikkeet.....	8
Luonnonvarojen kuluttaminen loppuun	9
Ei mikään näistä.....	10
En osaa sanoa	11

35. Miten suhtaudut seuraaviin kysymyksiin?

Rengasta jokaiselta riviltä vain yksi vaihtoehto.

	Erittäin halukas	Melko halukas	En halukas enkä haluton	Melko haluton	Erittäin haluton	En osaa sanoa
a) Kuinka halukas olisit maksamaan paljon nykyistä korkeampia <u>hintoja</u> ympäristön suojelemiseksi?	1	2	3	4	5	8
b) Kuinka halukas olisit maksamaan paljon nykyistä korkeampia <u>veroja</u> ympäristön suojelemiseksi?	1	2	3	4	5	8
c) Kuinka halukas olisit tinkimään omasta elintasostasi ympäristön suojelemiseksi?	1	2	3	4	5	8

36. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavista väittämistä?*Rengasta jokaiselta riviltä vain yksi vaihtoehto.*

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
a) Minun kaltaiseni ihmisen on kerta kaikkiaan liian vaikeaa tehdä juuri mitään ympäristön hyväksi	1	2	3	4	5	8
b) Teen mikä on oikein ympäristön kannalta, vaikka se maksaisi enemmän ja veisi enemmän aikaa	1	2	3	4	5	8
c) Elämässä on tärkeämpiäkin asioita kuin ympäristönsuojelu	1	2	3	4	5	8
d) Minun ei ole järkevää toimia ympäristön puolesta, jos muut eivät toimi samoin	1	2	3	4	5	8
e) Monet väitteet ympäristöuhkista ovat liioiteltuja	1	2	3	4	5	8
f) Minun on vaikea sanoa, ovatko elintapani ympäristölle hyödyksi vai haitaksi	1	2	3	4	5	8
g) Ympäristöongelmat vaikuttavat suoraan jokapäiväiseen elämään	1	2	3	4	5	8

38. Kumpi seuraavista on lähempänä omaa näkemystäsi? Rengasta vain yksi vaihtoehto.

Hallituksen tulisi antaa tavallisten ihmisten päättää itse kuinka suojella ympäristöä, vaikka he eivät aina tekisikään oikeita asioita	1
Hallituksen tulisi lainsäädäntöteitse pakottaa tavalliset ihmiset suojelemaan ympäristöä, vaikka se merkitsisikin puuttumista ihmisten oikeuteen päättää omista asioistaan	2
En osaa sanoa	8

ISSP 2010: ympäristö III: Suomen aineiston aineistokuvailu, koodikirja sekä kyselylomake kokonaisuudessaan löytyvät osoitteesta <https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD2620>.